

SAMEN LEZEN:
EEN BIJZONDERE
METHODIEK

Jouw verhaal telt

HET
LEZERS
COLLECTIEF

Voor vrijwilligers en zorgprofessionals
die werken met mensen zonder of met dementie

VOORWOORD – p. 2

Dirk Terryn

Gedicht Maud Vanbauwaert + versie Johan Schelstraete – p. 4

SAMEN LEZEN: EVEN VOORSTELLEN – p. 6

SAMEN LEZEN: KIEZEN VOOR KWALITEIT – p. 7

- # Hoe een ontmoeting op perron 9 toegang gaf tot de magische wereld van Samen Lezen – p. 7
- # Samen Lezen is een sleutel die een poort opent – p. 10

SAMEN LEZEN: EEN BLIK OP DE PRAKTIJK – p. 14

Op leesbezoek bij...

- # Marita in Londerzeel – p. 15
- # Ilse in Brakel – p. 18
- # Silke en Nadine in Broechem – p. 20
- # Evi in Kerselaere – p. 23
- # Charlotte in Heverlee – p. 25
- # Steffi in Dendermonde – p. 28
- # Diane in Putte – p. 31
- # Isabelle in Assenede – p. 32
- # Willy in Peer – p. 34
- # Els in Poperinge – p. 37
- # Rik in Mortsel – p. 39
- # Josefiën in Brugge – p. 41
- # Anita in Bertem – p. 44

SAMEN LEZEN IN BEELD – p. 46

- # Getuigenissen – p. 46
- # Samen Lezen: een bijzondere methodiek – p. 48

SAMEN LEZEN: EXPERTEN AAN HET WOORD – p. 49

- # Psychiater Jan Raes: “Samen Lezen duwt het vergeten in de vergetelheid” – p. 49
- # Kankerexperte Tessa Kerre: “Literatuur kan de zorg verbeteren” – p. 53

SAMEN LEZEN BINNEN EEN RUIMER KADER – p. 56

Verhaalfragment van Kader Abdolah – p. 57

SAMEN LEZEN MET PERSONEN MET DEMENTIE: TIPS – p. 60

Gedicht van Mustafa Kör – p. 62

SAMEN LEZEN:
EEN BIJZONDERE
METHODIEK

Jouw verhaal telt

Gedicht van Maud Vanbauwaert – p. 65

SAMEN LEZEN: EEN INTERNATIONAAL VERHAAL – p. 66

SAMEN LEZEN: EEN BLIK OP DE TOEKOMST – p. 67

SLOTWOORDJE – p. 68

BIBLIOGRAFIE – p. 69

COLOFON – p. 69

Leesgroep in Boechout

VOORWOORD

2012. Jane Davis kwam op uitnodiging van het boekenvak en Universiteit Antwerpen spreken over The Reader Organisation en de methodiek Shared Reading. Ik organiseerde de volgende dag een expertenmeeting vanuit CANON Cultuurcel (Ministerie van onderwijs) om de implementiemogelijkheden te onderzoeken voor Vlaanderen. De persoon, haar verhaal, haar engagement en de methodiek die ze had ontwikkeld, we vonden snel een klik met elkaar. Jane Davis nodigde me in 2013 uit in London en ik bracht haar naar Gent en Antwerpen, respectievelijk voor de dag van de cultuureducatie en het Mind the Book-festival.

In 2014 richtte ik Het Lezerscollectief op, samen met psychiater Jan Raes en econoom Erik Van Acker. Vanuit de kennismaking met het Britse voorbeeld wist ik wat we, naast een gedeeld engagement, nodig hadden om goed te starten: expertise over mentale gezondheid en sociaal ondernemerschap. Bij de lancering van het initiatief sprak Jane Davis het aanwezige publiek toe met een videoboodschap. Auteurs Maud Vanhauwaert en Jan Lauwereyns werden de eerste meter en peter.

De eerste kennismaking in Groot-Brittannië

Samen Lezen – mensen op verhaal laten komen door samen teksten te lezen – is een methodiek die ondertussen ook in Vlaanderen een brede bekendheid geniet. In bibliotheken, gevangenissen, buurthuizen en psychiatrische instellingen, overal wordt er samen gelezen. Tijdens een eerste studiebezoek rond Samen Lezen in Groot-Brittannië belandde ik in een groep voor personen met vergevorderde dementie. Dat was een heel krachtige ervaring. Ik zag hoe deelnemers die doorgaans in een stoel

Alle contact:

info@lezerscollectief.be

Alle info:

www.lezerscollectief.be

of www.lezerscollectief.nl

Bekijk de documentaire

over onze werking via

<https://lezerscollectief.be/nl/in-beeld/>

Blijf betrokken:

<https://lezerscollectief.be/nl/wie-zijn-wij/>

wie-zijn-wij/

Schrijf je in voor onze maandelijkse nieuwsbrief (onderaan je gegevens invullen).

Word vennoot en neem deel aan het besturen van onze organisatie.

Steun ons: <https://lezerscollectief.be/nl/steun-ons-goed-doel/>.

zitten weg te dommelen, geactiveerd werden. Ze waren bij momenten verrassend aanwezig bij de tekst. Dat ontroerde me, te meer omdat mijn moeder rond die tijd de diagnose van Alzheimer had gekregen.

Toen in 2018 de overstap naar een woonzorgcentrum voor mijn beide ouders een noodzaak bleek, was ik erg blij dat er een echtparenkamer beschikbaar was in het woonzorgcentrum waar Sandra – een van de pioniers – sinds 2016 leesbegeleider is. De toenmalige directeur zei me bij de opstart nog dat ik als geroepen kwam: die week had een 89-jarige dame hem aangesproken en gevraagd waarom ze op haar oude dag moest leren bingo spelen. Ze had haar hele leven gelezen maar haar ogen lieten haar de laatste jaren in de steek.

Persoonlijke connectie

Samen Lezen kwam op een erg persoonlijke manier in mijn leven. Ik zie hoe mijn moeder geniet van deze activiteit. Haar beste vriendin, Ida, neemt ook deel aan de leesgroep. Zij vertelde me dat haar man haar vroeger dikwijls stimuleerde om ook te lezen. Het zei haar niets. Maar nu geniet ze ook van de verhalen omdat het zo gezellig is, omdat ze de babbels zo leuk vindt, omdat ze zelf op verhaal kan komen. En met haar nog vele anderen: in het woonzorgcentrum zijn intussen vier leesbegeleiders opgeleid: twee personeelsleden en twee vrijwilligers. Tijdens het vorige kerstdiner met de familie noemde de directeur het Samen Lezen een van de hoopvolle signalen in barre (zorg)tijden.

Onder de naam ‘*Jouw verhaal telt*’ ondersteunt Het Lezerscollectief – sinds 2020 de referentieorganisatie voor Samen Lezen in Vlaanderen en Nederland – ook Samen Lezen voor mensen met dementie. Samen met Cera en Expertisecentrum Dementie Vlaanderen konden 24 leesbegeleiders worden opgeleid uit woonzorgcentra en centra voor dagverzorging of -opvang. Ook een lokaal initiatief werd gehonoreerd. Op die manier konden we veel leren vanuit de praktijk: welke teksten werken extra goed, hoe krijgen we de verhalen bij de mantelzorger, welke elementen uit de methodiek moeten we meer aandacht geven... ?

Opschaling

In dit magazine nemen we je graag mee in onze ervaringen van de voorbije periode. We vertellen over leesbezoeken, laten experts én auteurs aan het woord, geven tips over hoe we aan de slag gaan en verwijzen naar de impact van het Samen Lezen op de deelnemers vanuit onderzoek. Via QR-codes tonen we interessant beeldmateriaal en verdiepende informatie.

Samen met vier extra partners – Zorggezind, Zorgnet-Icuro, VLOZO en VVSG – staan we klaar om Samen Lezen veel breder bekend te maken binnen kwaliteitsvolle ouderenzorg, binnen zorg voor personen met dementie.

Laat van je horen.
Tot snel.

DIRK TERRYN

Zolang

Zolang we maar samen kunnen reizen
Zolang we maar samen de bloemen
op ons terras kunnen verpotten
zolang je maar zachtjes mijn koosnaampje
(van toen, weet je nog?)
kan prevelen, mijn innigste gebed
Zolang we maar samen onze kinderen
op de heide zien ravotten
en jij daarbij jouw hand in de mijne legt

Zolang je maar zachtjes mijn koosnaampje
(van toen, weet je nog?)
kan prevelen, mijn innigste gebed
Zolang we maar samen onze kinderen
op de heide zien ravotten
en jij daarbij jouw hand in de mijne legt

Zolang we maar samen onze kinderen
op de heide zien ravotten
en jij daarbij jouw hand in de mijne legt

Zolang jij jouw hand in de mijne legt
Zolang ik jouw hand in de mijne
Zolang jij mijn hand
Zolang jij mijn

Zolang zal ik zijn

Maud Vanhauwaert

In opdracht van

www.dementievriendelijk.gent

ZOLANG

- Zolang je naar mij kijkt
terwijl je voor me zorgt,
wat je ook doet ...
- Zolang je in mijn ogen kijkt
terwijl je vriendelijk vraagt
hoe het met mij gaat,
en hoe ik me voel vandaag ...
- Zolang je duidelijk tot mij spreekt
met een warme en zachte
stem die vertroost en bemoedigt
- Zolang je mij met respect aanraakt
en mij neemt zoals ik ben,
waardoor je mij blij maakt
- Zolang er tussen u en mij
een menselijk contact is,
met een zalvende verbinding,
zodat ik mezelf mag zijn
- Zolang ik uw erkenning
en waardering
mag voelen ...
- Zolang zal ik zijn
- Zolang zal ik
- Zolang zal
- Zolang
- Zolang zal ik je dankbaar zijn.

Ter gelegenheid van een studiedag van het Expertisecentrum Dementie Vlaanderen in maart 2023 maakte Johan Schelstraete zijn eigen versie van *Zolang*.

Johan heeft dementie en werkt aan een boek over zijn zoektocht naar informatie daarover.

Johan Schelstraete

Naar Maud Vanhauwaert

SAMEN LEZEN: EVEN VOORSTELLEN

Samen Lezen is een methodiek waarbij een leesbegeleider een (kort)verhaal voorleest. Nadien volgt meestal ook een gedicht. De deelnemers krijgen de tekst voor zich, zodat ze tijdens het luisteren stil kunnen meelesen of zelf een stukje kunnen voorlezen als ze dat wensen. De begeleider houdt op bepaalde momenten in het verhaal halt. Aan de hand van enkele open vragen of de stilte ontstaat een authentiek gesprek waarin de gedachten, associaties en gevoelens bij de tekst centraal staan.

Samen Lezen werkt verbindend, ook voor zogenaamde moeilijke lezers, of mensen die nog nooit een boek ter hand namen. Samen Lezen brengt ons tot de verhalenvertellers en verhalenmakers die we zelf zijn. Aan de hand van zorgvuldig gekozen teksten brengen we de deelnemer 'op verhaal'.

Samen Lezen bestaat in tal van varianten. Als officiële partner van Shared Reading voor ons taalgebied blijft Het Lezerscollectief in verbinding met The Reader om te waken over kwaliteit, onderzoek en nieuwe ontwikkelingen. De methode zoals ontwikkeld door Dr. Jane Davis wordt intussen door Het Lezerscollectief uitgedragen in verschillende Europese samenwerkingsprojecten binnen *cultural mediation* (DCUM) en onderzocht binnen het Europese onderzoeksproject ELIT (2021-2024).

SAMEN LEZEN: KIEZEN VOOR KWALITEIT

Hoe een ontmoeting op perron 9 toegang gaf tot de magische wereld van Samen Lezen

JAN STEYAERT & HERLINDE DELY

Sinds eind 2018 zijn we als Expertisecentrum Dementie Vlaanderen betrokken bij Samen Lezen. In samenwerking met Het Lezerscollectief organiseren we dit onder de naam Jouw verhaal telt, met financiële en sterk inhoudelijke steun van Cera in de Vlaamse dementiezorg. Een wondermooi verhaal dat allemaal behoorlijk toevallig is ontstaan.

Perron 9 ^{3/4}

Het was rond een uur of acht 's morgens in de zomer van 2017 toen ik, Jan Steyaert, op perron negen van Berchem station de toegang tot Samen Lezen vond. Het was niet perron 9 ^{3/4}, maar er ontvouwde zich wel een magische wereld. Ik kwam er Dirk Terryn tegen, met wie ik ergens in de vorige eeuw een paar jaar de lerarenopleiding Nederlands volgde. Het was minstens 25 jaar geleden dat we elkaar voor het laatst zagen, en een half uur pendelen tussen Berchem en Brussel gaf ons veel te weinig tijd om over een kwart eeuw bij te praten.

Dirk werkte bij het Ministerie van Onderwijs met de opdracht om cultuur, waaronder literatuur, in het Vlaamse onderwijs binnen te brengen, een taak die ook mij toekomt bij het Expertisecentrum Dementie Vlaanderen. En zo werden onze werelden net voor het binnenrijden van Brussel-Noord met elkaar verbonden. Dirks ouders woonden in woonzorgcentrum Capenberg in Boechout, en via via was hij er met Samen Lezen gestart. Hij nodigde me uit om eens een sessie mee te volgen.

Aangenaam verrast

Uit beleefdheid en een beetje uit nieuwsgierigheid trok ik ongeveer een jaar later richting Boechout om een sessie Samen Lezen van leesbegeleider Sandra bij te wonen. Ik verwachtte een voorleessessie. In het archief van mijn Outlook vond ik nog mails terug met *Voorlezen in WZC's* als onderwerp.

Hoe verkeerd kon ik zijn? Dat was namelijk allesbehalve wat er gebeurde. Ik werd zelfs van mijn sokken geblazen door wat er wél gebeurde. Ik zag bij de deelnemers betrokkenheid, participatie, veel interactie, maar ook gespannen aandacht en vreugde zoals leesplezier. Allemaal trefwoorden die normaal gezien niet worden gelinkt aan personen met dementie of woonzorgcentra, maar die hier wel duidelijk zichtbaar werden.

Verfrissende methode

Ik had er snel spijt van dat ik geen notities van mijn leesbezoek had genomen, maar de herinneringen staan nog in mijn geheugen gegrift. De groep van acht bewoners luisterde aandachtig naar het kortverhaal. Iedereen had een uitgeprint exemplaar, in groot lettertype, voor zich liggen. Ook was er koffie, thee en koekjes voorzien. Sandra las de tekst luidop en liet op goed gekozen momenten een korte pauze. Soms liet ze gewoon een stilte om ruimte te laten voor een reactie, om dan verder te lezen. En soms werd een pauze gevolgd door een open vraag. Nadien was er een langere pauze voor reacties en reflecties, om vervolgens nog eens over de meest opvallende zinnen te gaan. De sessie eindigde met het lezen van een gedicht dat inhoudelijk bij het kortverhaal aansloot.

Die sessie eind 2018 en de verschillende leesbezoeken die daarop volgden, hebben indruk op mij gemaakt. Ze laten zien dat Samen Lezen een verfrissende methode is. Het is nog een brug te ver om te zeggen dat ze de dagbesteding in de dementiezorg radicaal verandert, maar ze is wel een toekomstgerichte en vernieuwende aanpak. Bovendien blaast ze alle stereotiepe beelden van personen met dementie en dementiezorg weg, en bouwt ze zo aan een genuanceerde beeldvorming.

En we waren vertrokken...

Nog in 2018 organiseerden we een korte sessie over Samen Lezen tijdens de lancering van ons referentiekader en in september 2019 een studiemoment voor mogelijk toekomstige leesbegeleiders. In maart 2020 volgde er een bezoek aan The Reader in Liverpool en snel daarna kwam er steun vanuit Cera en startte *Jouw verhaal telt*. We waren vertrokken...

Met de opleiding van 12 leesbegeleiders in april 2022 en 12 nieuwe leesbegeleiders in april 2023 is er een stevige start gemaakt. Maar daar mag het niet stoppen, want Samen Lezen is een frisse vernieuwing in de dagbesteding in woonzorg- en dagcentra. Bovendien illustreert het in al haar (schijnbare) eenvoud de fundamentele van ons referentiekader rondom de kwaliteit van leven, wonen en zorg bij dementie.

Menselijkheid

Ik, jij, Samen MENS. Met deze slagzin zetten de Vlaamse Expertisecentra Dementie en honderden zorgverleners hun schouders onder warme, persoonsgerichte zorg voor mensen met dementie en hun gezinnen. Met 'zorg' in de breedste betekenis van het woord: we nemen de kwaliteit van leven, wonen en zorg als breed spectrum om aan te bouwen. Mensen met dementie vragen om als MENS gezien te worden: als volwaardige, gerespecteerde mensen die, mét hun aandoening dementie, zin trachten te geven aan hun leven. Leven met dementie is daarbij de betrachting.

Methodieken als Samen Lezen dragen hun steentje daaraan bij. Geen kinderlijke teksten, geen betuttelende aanpak, maar een oprecht moment van verbinden met elkaar en met een kort kortverhaal (ongeveer 2 pagina's) met aansluitend een gedicht. Qua **beeldvorming** over dementie kan dit tellen. Hier komen geen patiënten samen. Dit is geen tijdverdrijf dat goed staat op papier. Samen Lezen is een volwaardige activiteit die onderstreept dat elke persoon met interesse in het geschre-

ven woord, hier waarde in kan vinden. Ook met dementie geniet je immers van een literaire tekst. Dichter bij het **normalisatieprincipe** komen we niet.

Voor iedereen

Elke deelnemer haakt in volgens zijn of haar mogelijkheden. Wie wil, kan zelf voorlezen. Wie liever gewoon luistert, is even welkom. Onbewust spreekt de leesbegeleider die mate van **autonomie of geborgenheid** aan die voor de deelnemer met dementie comfortabel is. En dit is voor elk van hen verschillend. Mensen met gevorderde dementie worden niet op voorhand uitgesloten. Ook zij beleven de teksten op een waardevolle – misschien minder zichtbare – manier. Het vraagt wel wat van de leesbegeleider om zijn aanpak en de vraagstelling zo te differentiëren dat die voor alle deelnemers rond de tafel aanspreekt. Sommige mensen met dementie zijn nog zeer goed in staat om hun gedachten en gevoelens te verwoorden. Bij anderen speelt zich mentaal een associatief verhaal af, dat geen woorden meer krijgt. Of dat enkel nog met ‘ja’ of ‘nee’, een glimlach of het ontspannen van de schouders geuit kan worden. Hier de meest passende vragen en woorden voor vinden, heet **afgestemde zorg**.

Ruimte voor de (mantel)zorger

Sommige initiatieven van Samen Lezen stellen hun leesgroep ook open voor de **mantelzorger(s)** van de persoon met dementie. Het is een activiteit waar beiden welkom zijn. Voor een mantelzorger kan de samenleessessie, los van de literaire waarde van het moment, ook betekenisvol zijn op een andere manier: het is een moment van verbinding met de persoon voor wie hij zorgt. De mantelzorger stapt even uit zijn zorgrol en kan zich terug partner, broer, zus, kind... voelen. De spreekwoordelijke last van het zorgen kan even opzijgezet worden.

De motor van een samenleessessie is uiteraard de enthousiaste, warme leesbegeleider met in zijn bagage een stevige opleiding in de methodiek en een hart voor de doelgroep. Vertrekkend op platform 9¾ begeleidt hij een rechtstreekse rit naar een onbekende bestemming, een kleurenpalet aan emoties en een waaier aan herinneringen. Het zesde fundament **‘een warm team van zorgverleners en vrijwilligers’** zet Samen Lezen om van theorie naar praktijk.

Samen Lezen is een sleutel die een poort opent

SONNY SMET, LEESBEGELEIDER

“Als ik de dagen niet meer onthoud, maak dan voor mij elk moment onvergetelijk”

Leesbegeleider Sonny Smet werkte 30 jaar als klinisch psychologe op een observatie – en diagnosedienst voor mensen met dementie. Ze had naast het neuropsychologisch onderzoek ook de taak om de patiënten en hun naasten op te vangen en te begeleiden. Ze zag daarbij heel wat theorieën en benaderingswijzen passeren, maar voor haar stak er één met kop en schouders bovenuit. Samen Lezen, de meest efficiënte en waardevolle methodiek van allemaal.

“De magie van het Samen Lezen is in mijn ogen onovertrefbaar”, steekt Sonny van wal. “Samen Lezen opent en toont voor iedere deelnemer een groot respect, maar het verbindt en verdiept ook. Daarnaast stuwt het de herinneringen van personen met dementie en onderhoudt het hun woordenschat.” Ook bij personen met een ernstige vorm van dementie die het taalvermogen niet meer machtig zijn, ziet ze effect. “Ik zie aan hun lichaamstaal dat ze rustig worden, dat hun ademhaling verdiept en vaak verschijnt er ook een glimlach op het gelaat.”

Menswaardigheid

Sonny draagt de menselijke en menswaardige behandeling van mensen met dementie zeer hoog in het vaandel. Daarom sluit haar visie volledig aan bij het Mediamanifest, een gezamenlijk initiatief van Alzheimer Liga Vlaanderen, Expertisecentrum Dementie Vlaanderen en de Vlaamse werkgroep voor mensen met dementie. “Dit initiatief stelt dat een mens veel meer is dan zijn aandoening, dat er ook nog groei mogelijk is en dat mensen met dementie dezelfde wensen en noden hebben als ieder van ons”, legt Sonny uit. “In elke fase van de aandoening is het hun recht om volmondig deel te blijven uitmaken van een begripvolle omgeving.”

“Mensen met dementie hebben dezelfde wensen en noden als ieder van ons”

Dat alle personen met dementie ertoe doen manifesteren zich in het bijzonder tijdens het Samen Lezen. Sinds haar pensioen is ze leesbegeleider bij het Lezerscollectief. “Dankzij het Samen Lezen verdiep ik mijn contact met de doelgroep nog meer. Ik stel me daarbij niet op als professional, maar als een deelgenoot in het gebeuren. Als je in een sessie met

personen met dementie erin slaagt om volledig in je hart aanwezig te zijn zonder verwachtingen, creëer je voor de deelnemers de ruimte en de tijd om hun diepste zielenroerselen te uiten.”

Kwetsbare ontboezemingen

Door de intieme sfeer die tijdens een samenleessessie ontstaat, krijgen die diepste zielenroerselen de kans om aan de oppervlakte te komen. Ook Sonny ervaarde al dat haar deelnemers bijzonder open waren over zeer ingrijpende en aangrijpende gebeurtenissen in hun leven. “Een deelnemster vertelde na een aantal sessies voor het eerst in haar leven dat zij als jong meisje verkracht was. Het was voor haar een hele bevrijding om dit eindelijk met anderen te kunnen delen en de reacties van de anderen werkten helend op haar trauma. Uiteraard heb ik haar na de sessie nog individueel opgevangen.”

“Samen Lezen hielp hem om zich te bevrijden uit een zelf gecreëerde gevangenis van stilte”

Gezelligheid roept niet alleen diepzinnigheid op. Er mag ook al eens gelachen worden. “Tijdens een andere sessie vertelde een man, die vroeger zeeman was, dat Brigitte Bardot op een dag zijn schip kwam bezoeken. Hij toonde later een foto van hem en de filmster aan zijn moeder en maakte haar wijs dat zij zijn lief was. Zijn moeder heeft dat een week lang geloofd!”, lacht Sonny.

Bovenal zijn verhalen en gedichten een soort sleutel voor een poort die opengaat. “Ik heb ook al eens een man in mijn groep gehad die al 2,5 jaar in het woonzorgcentrum verbleef en daar nog nooit een woord had gezegd. Maar tijdens mijn sessie begon hij plots te praten of over de angsten die hij tijdens WO II had. Het straffe is dat hij ook na de sessie is blijven praten! Dat gaf mij het gevoel dat het proces van Samen Lezen hem hielp om zich te bevrijden uit een zelf gecreëerde gevangenis van stilte.”

Leren van elkaar

“Bij het Samen Lezen gaat het niet over de analyse van een tekst, maar over het via je ogen en oren laten doorstromen van de magie van woorden naar je hart”, vat Sonny mooi samen. “Het verhaal of gedicht is daarbij de leidraad die de groepsleden verbindt. Het Samen Lezen met mensen met dementie heropent innerlijke paden en activeert vergeten mogelijkheden. Hierdoor wordt het menselijk potentieel vergroot en voegt het nieuwe dimensies toe aan onze intermenselijke verbindingen.”

“Wij leren ook van personen met dementie”

Samen Lezen laat niet alleen mensen met dementie op verhaal komen, maar ook de leesbegeleiders steken er iets van op. “Door naar de verschillende interpretaties van de deelnemers van een verhaal of gedicht te luisteren, besef je dat jouw interpretatie en aanvoelen niet zaligmakend

is en dat er nog zoveel andere manieren zijn om naar de wereld te kijken. Op die manier leren wij ook van personen met dementie.”

De confrontatie aangaan

Soms liggen de thema's van de verhalen zo dicht bij de deelnemers, dat sommige leesbegeleiders ervoor kiezen om die onderwerpen uit de weg te gaan. Ze willen namelijk vermijden dat de confrontatie met hun emoties of herinneringen te hard is, maar daar doet Sonny niet aan mee. “Ik schuw er niet voor om een verhaal of gedicht te lezen over hun ziekte. Bij sommige deelnemers merk je een totale ontkenning van hun aandoening en dat respecteer ik. Bij anderen merk je echter dat het een opluchting is om erover te praten.”

“Sommigen waarderen dat er over dementie wordt gepraat, want dikwijls wordt het onderwerp omzeild of niet begrepen”

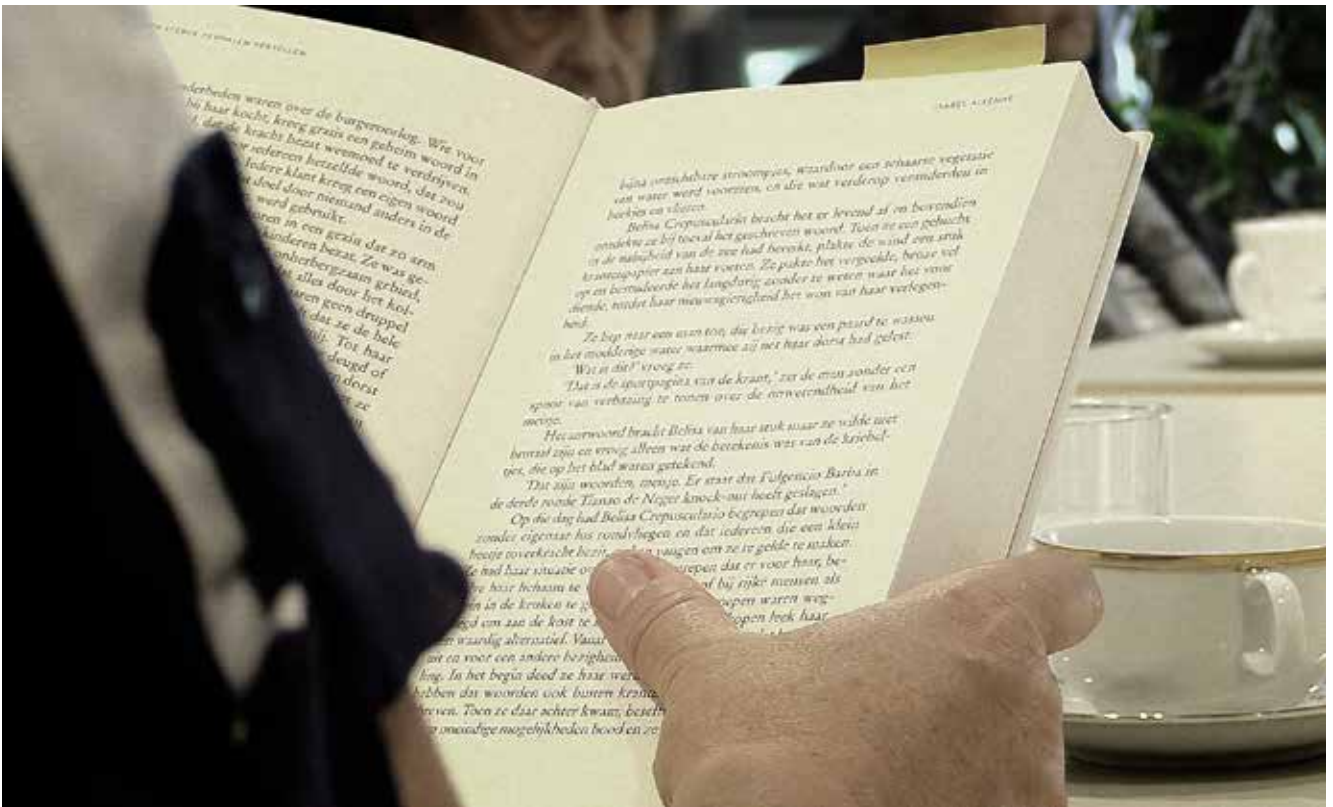
“Zo zei een deelnemer me ooit: ‘Soms loopt mijn hoofd niet mee en dan weet ik niet meer waar ik ben. Dat maakt mij angstig, maar ook boos op mezelf.’ Het stelt hen gerust dat ze niet alleen zijn met hun problemen, dat het een ziekte is en een normale reactie op een veranderende situatie.” Het risico dat men dan neemt met zo'n tekst, nemen de deelnemers vaak ook dankbaar aan. “Sommigen waarderen het dat erover gepraat wordt, want dikwijls wordt het onderwerp dementie omzeild of niet begrepen. Velen missen de dialoog hierover met hun geliefden, hullen zich in zwijgzaamheid om de ander geen verdriet te doen. Het Samen Lezen kan hierbij bevrijdend werken. Anderen focussen zich niet zozeer op wat ze niet meer kunnen, maar op wat wel nog goed gaat en op het feit dat ze nog in staat zijn om dingen te leren. Zo leerde een man na zijn diagnose nog om gitaar te spelen.”

Persoonlijke verrijking

De impact van Samen Lezen op personen met dementie is al zorgvuldig aangetoond, maar het effect is er ook op de leesbegeleider zelf. Zo hebben Sonny's ervaringen tijdens het Samen Lezen veel met haar gedaan. “In de eerste plaats is mijn tijdsbesef veranderd. Voor personen met dementie bestaat gisteren niet meer en is morgen een zwart gat geworden. Zij leven volledig in het nu en daardoor is ook mijn gronding verdiept en ben ik beter in staat om te relativiseren. Het woord *dringend* schrap ik steeds meer uit mijn woordenschat.”

“Samen Lezen met personen met dementie is op alle vlakken ontzettend verrijkend... niet alleen voor de deelnemers, maar ook voor de leesbegeleider”

In Moments of meeting: A case study of Shared Reading of poetry in a care home (Frontiers in Psychology 2022) wijst onderzoeker Thor Magnus Tangeras op volgende effecten van Samen Lezen met personen met dementie: versterkte verbinding, versterkte beleving van het nu-moment (activatie), erkenning van expressie, verhoging van het welbevinden.

In 2024-2026 zet Het Lezerscollectief verder in op onderzoek naar de effecten op (het groeitraject van) de leesbegeleider dat gaat van burn-outpreventie voor de werknemer tot een duurzame samenwerking voor de vrijwilliger.

Sonny heeft nog meer waardevolle levenslessen getrokken uit haar samenleessessies met mensen met dementie. “Het contact met personen wier cognitieve vermogens zijn aangetast, leert mij de beperkingen van mijn eigen logisch redeneren inzien en leert me ook sterker op de wijsheid van mijn hart vertrouwen”, vertelt ze. “Hoewel ik als psychologe al langer weet dat 70% van de communicatie non-verbaal is en daar ook in mijn psychotherapie rekening mee houd, is het door de reacties van mensen met dementie die het gesproken woord niet meer machtig zijn, dat de taal van het hart mijn hoofdtaal is geworden. Toch zal ik nooit de impact van het gesproken woord onderschatten.”

Ze merkte ook dat bij mensen met dementie vaak hun remmingen wegvallen, waardoor ze 100% zichzelf zijn. “Dat heeft mij geleerd om me minder te schamen als ik mezelf toon en helpt me zelfzekerder te worden. Ik ben nu wie ik ben en door het Samen Lezen met mensen met dementie weet ik dat vooroordelen en verwachtingen niet constructief zijn. Kortom, ik ben meer heel geworden en sta krachtiger in het leven.” Uit al haar bevindingen kan ze eigenlijk maar één conclusie trekken: “Het Samen Lezen met personen met dementie is op alle vlakken ontzettend verrijkend... niet alleen voor de deelnemers, maar ook voor de leesbegeleider.”

SAMEN LEZEN:

EEN BLIK OP DE PRAKTIJK

Na een driedaagse opleiding starten de leesbegeleiders op hun leesplek. Ze groeien in hun praktijk van Samen Lezen, ontwikkelen verder in hun eigen aanpak en leren ons wat er nog nodig is ter versterking. Jan Steyaert en Herlinde Dely van Expertisecentrum Dementie Vlaanderen, Mieke Coremenans en Dirk Terryn van Het Lezerscollectief kwamen in 2022 en 2023 op leesbezoek. Stéphanie De Smet van Cera las mee. Een blik op de boeiende praktijk...

“Bewoners blijven graag nagenieten, dat zien we zelden bij andere activiteiten”

Op leesbezoek bij Marita

“Dankzij een fijne samenwerking met Het Lezerscollectief en Expertisecentrum Dementie Vlaanderen, leerde ik de methodiek van Samen Lezen kennen. Samen kwamen we op verhaal met mensen met dementie en hun mantelzorgers. Doorheen de vele literatuur zagen we de helende werking van taal letterlijk gebeuren. Een gezellige plek in een veilige en zorgzame omgeving, een tasje koffie en wat lekkers. Dat gaf moed en vertrouwen om via de taal van een auteur eigen gedachten en ervaringen te delen. Een eer om hier als observator te mogen bij zijn.”

STÉPHANIE DE SMET

Coördinator Maatschappelijke werking, Cera

Begin augustus ga ik op een vrijdagvoormiddag op bezoek bij Marita in Londerzeel. Ze is maatschappelijk werker bij de gemeente en volgde in april de opleiding tot leesbegeleider. Ze leest in de bibliotheek (gemengde groepen) en in woonzorgcentrum Herfstvreugde en woonzorgcentrum Gildentuin. Elke eerste en derde vrijdag van de maand begeleidt ze een sessie Samen Lezen op de afdeling voor personen met dementie. In tegenstelling tot veel andere leesbegeleiders is Marita semi-extern verbonden aan de organisaties waar ze leessessies organiseert. Daarom wordt ze er telkens bijgestaan door een interne medewerker.

In de bibliotheek is het de bedoeling dat op termijn vrijwilligers de leessessies verder opnemen. Momenteel zijn er al drie gevonden. Idealiter zouden vrijwilligers en interne medewerkers eveneens de opleiding tot leesbegeleider volgen.

Izumi

De samenleessessie begint om 10.30u, maar als ik een kwartiertje voor de start aankom, zitten de tien deelnemers al klaar. Drie mannen en zeven vrouwen. Ze zitten in een redelijk grote ruimte en dat is ook nodig. Er zijn namelijk drie deelnemers die in een grote rolstoel zitten die veel plaats innemen. In de leesruimte kijk je uit op een mooie binnentuin en in de hoek staat een vogelkooi met een plasticen vogeltje. Omdat de zaal niet is afgesloten, kunnen we elke beweging van het poetspersoneel volgen, maar er is veel respect voor de activiteit van de leesgroep. Vervolgens krijgt iedereen koffie ingeschonken in een servies met een klassiek design, allicht komt het recht uit de kringwinkel of wie weet uit een erfenis. Een stuk cake volgt, en iedereen is er klaar voor.

Marita heeft gekozen voor het kortverhaal *Izumi* van Aidan Chambers uit de digitale verhalenbibliotheek van Het Lezerscollectief. Het is een verhaal van ongeveer 2.500 woorden, ongeveer acht kantjes in groter lettertype. De tekst wordt uitgeprint aangeboden aan de deelnemers, maar slechts één deelnemer neemt die aan (om vervolgens niet te gebruiken). De anderen krijgen de tekst na afloop mee.

“De meesten in deze groep zijn beperkt tot non-verbale reacties”

Izumi is een Japans meisje van 13 dat met haar ouders naar Engeland emigreert en het moeilijk heeft met de integratie. Deels door de taal maar vooral door de andere omgangsvormen. Daardoor is ze eerder een-

zaam. Het hoofdpersonege vertelt hoe ze voorzichtig, zonder Japans te spreken, toch toenadering probeert te zoeken. Uiteindelijk lukt het haar, maar na vier jaar vertrekt de familie terug naar Tokio en bekoelt de vriendschap.

Van het een kwam het ander

Marita stopt even na de eerste paragraaf om een samenvatting te geven, en leest nadien telkens stukken van ongeveer 500 woorden, daarbij expressief bewegend ter ondersteuning van de tekst. Telkens ontstaat er een moment van rust om reacties uit de groep te krijgen. Dat is met deze mensen hard werken en beperkt zich bij de meesten tot non-verbale reacties, zoals het nadoen hoe het is om met stokjes te eten of korte weinig zeggende reacties in de stijl van “tja” en “ja ja”. Een deelnemster valt prompt in slaap. Later wordt me uitgelegd dat de nachtrust van velen verstoord werd door de warmte.

Izumi en het hoofdpersonege vinden elkaar omdat ze beiden van gedichten houden. In de tekst zitten dan ook twee gedichten vervat, waarvan de eerste in het Japans en de tweede in de vertaalde versie. Het voorlezen van de Japanse versie zorgt voor enige hilariteit. Marita leest het een paar keer en vraagt anderen het ook te lezen.

“Schol en als je niet drinkt blijft het vol”

Marita vraagt de deelnemers of ze zich een bijzondere vriendschap kunnen herinneren en hoe die begon. Die vraag leidt tot het verhaal van een van deelnemers over hoe hij in een garage werkte en zijn vriendin ‘op den bureau’. Hij vertelt over hoe hij haar soms naar huis reed en er dan wel eens een kusje volgde. “En het spel is in gang gezet”, zegt hij met een lach. Ondertussen hebben de twee drie kinderen samen. En zo komt het gesprek op nieuwe of vernieuwde vriendschappen die op de afdeling zijn ontstaan.

Samen nagenieten

Ter afsluiting leest Marita het gedicht *Samen over een muurtje* van Geert De Kockere. Nu krijgt iedereen meteen de tekst overhandigd, en wordt het ook een paar keer met iedereen samen gelezen. Het is meteen duidelijk dat niet iedereen op hetzelfde ritme leest.

Er wordt een tweede kopje koffie gedronken en de tekst *Izumi* krijgen ze mee om in hun mapje van Samen Lezen te bewaren. Een deelnemer heft het verse kopje koffie op: “Schol en als je niet drinkt, blijft het vol.” Een tweetal aanwezigen volgen haar voorbeeld, terwijl een ander het Japanse gedicht er opnieuw bij pakt en het verschillende keren hardop voorleest, voor zichzelf.

“Ze blijven graag zitten, terwijl ze normaal snel terug naar de kamer willen”

Een andere deelnemer maakt de opmerking dat ik de hele tijd notities neem, en vraagt waarom. Ik grap dat ik een examen kom afnemen, omdat we er tijdens de opleiding tot leesbegeleider achterkwamen dat Marita ooit examens bij me heeft afgenomen in de opleiding Sociologie. Dat was bij mij niet in de herinnering blijven plakken. We houden het er uiteindelijk op dat ik als een soort journalist deelnam en er wat over zal schrijven.

Tegen het einde van de sessie vertelt de medewerkster van het woonzorgcentrum dat de deelnemers na afloop van de samenleessessies graag blijven zitten en nagenieten. Dat ziet ze bij andere activiteiten zelden. Dan is het eerder snel terug naar de eigen kamer.

JAN STEYAERT

“Een gewaagde keuze om een tekst te lezen die dichtbij de bewoners ligt”

Op leesbezoek bij Ilse

Op een warme zomerse dag ben ik op bezoek bij Ilse in het Sint-Franciscustehuis in Brakel. Ze werkt er als logopediste en volgde in april 2022 de opleiding tot leesbegeleider. De leessessie start om 14.00u, en ik beloofde er rond 13.30u te zijn. Dat ging bijna mis omdat bij wegenwerken in het nabijgelegen dorp mijn GPS flipt, maar we halen het net. En jawel, in de inkomhal staat een manshoog beeld van Sint-Franciscus.

Gedurfde verhaalkeuzes

Vijf bewoners zitten klaar in de rustige ‘retro-kamer’, met Leuvense stoof, kolenkit, oude meubelen en dergelijke. Net voor de start komt een zesde deelnemer van de kapper. Koffie en koekjes worden uitgedeeld. Iedereen krijgt een uitgeprint exemplaar van de tekst in groot lettertype. Er is maar één deelnemer die liever rechtstreeks uit het boek leest. We kunnen van start gaan.

De groep telt vier mannen en twee vrouwen waarvan één een visuele beperking heeft en de ander in een rolstoel zit. Dat is belangrijke info, want Ilse kiest ervoor om het verhaal *Faith en Hope gaan winkelen* te lezen, opgenomen in de bundel *Samen sterke verhalen lezen* van Het Lezerscollectief.

Faith en Hope zijn twee bewoners van een Brits woonzorgcentrum. Hope is blind en Faith zit al 20 jaar in een rolstoel. Al snel ontstaat er een warme vriendschap tussen de twee, krijgt Faith de leesmicrobe van Hope te pakken, leest ze wereldklassiekers voor en beseffen ze dat ze elkaar nodig hebben om ergens te geraken. Zo duwt Hope de rolstoel voort, terwijl Faith haar instructies geeft. Als ze in het woonzorgcentrum om boek *Lolita* vragen, krijgen ze het niet. Daarom plannen ze een uitbraak. Nadat ze erachter komen met welke code de deur naar buiten opengaat, stichten ze een klein brandje om te kunnen ontsnappen. Ze nemen de bus, trein en taxi om in Londen te gaan shoppen. Niet alleen gaan de twee vriendinnen op zoek naar *Lolita*, maar ook naar de mooie rode schoenen met hakken waar Faith al zo lang van droomt. Een onvergetelijke trip volgt...

Het verhaal is erg herkenbaar voor de deelnemer met een visuele beperking en de deelnemer in de rolstoel die ook in een woonzorgcentrum verblijven. Het is dus een gewaagde keuze van Ilse om een tekst te lezen die dichtbij sommige bewoners ligt.

Zonder twijfel

Ilse leest voor, in best wel grote blokken van een paar honderd woorden. Maar de deelnemers zijn mee met het verhaal, en vertalen dat ook snel

“Herkenbare verhalen kiezen is een gewaagde keuze”

naar hun eigen situatie. Uitspraken als: “Schoenen met hoge hakken? Neen, die tijd is voorbij. Daar droom ik niet meer van” en “Naar een chique restaurant gaan? Nee, dan ga je met honger naar huis”, weerklinken in de ‘retro-kamer’. Spontaan zeggen er enkelen dat ze het goed hebben en geen behoefte hebben om ‘uit te breken’. Maar uiteraard brengen het verhaal en de belevenissen van Faith en Hope herinneringen aan het verleden naar boven. Aan de vele dansavonden, hoe je snel oogcontact moest maken met de danspartner waar je voorkeur naar uitging...

“Zonder enige aarzeling zegt hij een gedicht op dat hem op 10-jarige leeftijd is aangeleerd”

Na het verhaal wordt het gedicht *Erwtjes* van Annie M.G. Schmidt een paar keer gelezen. Naar aanleiding van de reacties daarop, vraagt de ene 90-jarige deelnemer aan de andere 90-jarige om nog eens het gedicht voor te dragen dat hij de vorige leessessie ook voordroeg. Met gesloten ogen volgt ‘t *Is goed in ‘t eigen hert te kijken...* van Alice Nahon dat de deelnemer op 10-jarige leeftijd leerde en dat er nog steeds zonder enige aarzeling uitkomt.

Samen Lezen ervaren

De leessessie duurt ongeveer een uurtje en verloopt rustig. Eerder werd er een bordje ‘niet storen’ aan de deur gehangen, maar net dat bordje lokte collega’s die benieuwd waren naar welke activiteit er in het retro-lokaal plaatsvond. Alleen het omroepsysteem stoort een keer met de vraag of collega X naar Y wil gaan. Ise spreekt iedereen met de voor naam aan, en weet na een aantal leessessies ook wat ze van deze deelnemers kan verwachten, wie ze meer het woord moet geven en wie langdradig dreigt te worden in zijn of haar reactie.

Op het einde vraagt een deelnemer of men de tekst mee mag nemen, om aan de kinderen te laten zien. En natuurlijk mag dat. Zo wordt dit Samen Lezen wat herkenbaarder voor de mantelzorgers.

“Het is zo belangrijk om Samen Lezen zelf te ervaren”

Ook de medewerker van de opnamedienst nam deel aan deze leessessie, om nieuwe bewoners en hun mantelzorgers in te lichten over wat Samen Lezen inhoudt en over hoe zo’n sessie ongeveer verloopt. Er wordt afgesproken om ook eens samenleessessies te organiseren op een teamdag, zodat meerdere collega’s ervaren hoe het werkt. Er verschenen al wel berichtjes in de nieuwsbrief voor het personeel en *De Bloesem*, de huiskrant voor bewoners, familie en personeel, maar het zelf ervaren is natuurlijk nog belangrijker.

Met Samen Lezen op vakantie naar ‘den goeie ouwe tijd’

Op leesbezoek bij Silke en Nadine

Een vijftal minuten voor het afgesproken uur kom ik aan bij woonzorgcentrum Czagani in Broechem, behorend tot de groep van Compostela. Bij het onthaal staat een boekentafel met wat hedendaagse literatuur. Na mijn aanmelding komt Nadine me ophalen, waarna er een wandeling door het gebouw volgt. Nadine en Silke werken bij Czagani bij als ergo en animatie. Ze zijn dus vertrouwd met de bewoners. Hun voorgeschiedenis is hen bekend en iedereen wordt met de voornaam aangesproken. Door de verbouwingen zitten we niet in de vaste ruimte, maar in een zolderlokaal boven de assistentiewoningen. Ruim, luchtig en verrassend fris in tegenstelling tot de temperatuur buiten. Silke en zes deelnemers zitten al klaar, onder wie vijf vrouwen en één man. Ze komen allemaal van de afdeling voor personen met dementie. Al lijkt daar aanvankelijk geen sprake van.

Vat vol levenswijsheden

Als ik binnenkom is het gesprek al goed op gang en leidt ook mijn komst tot enkele vragen en een korte kennismaking. De deelnemers hebben typische namen van vroeger zoals Germaine en Hortence. En net als bij andere leesbezoeken wordt er koffie en thee voorzien, en jawel opnieuw in servies uit ‘den goeie ouwe tijd’. Ik bedenk me dat kringwinkels een aparte afdeling voor de ouderenzorg zouden moeten inrichten. Er staan ook nog koekjes klaar, maar die blijven nog even onaangeroerd.

Nadine koos voor de tekst *Gebreid ondergoed* (ongeveer 650 woorden) uit de bundel *Vergrijzing* van Diane Broeckhoven. Ik had eerlijk gezegd nog nooit van haar gehoord, maar inmiddels heb ik haar boek wel besteld. De tekst wordt niet uitgedeeld. Nadine geeft wel meteen een korte samenvatting. Het verhaal gaat over een meisje dat op vakantie gaat naar de zee. Ze begint te lezen, in eerder korte stukken gevolgd door directe vragen. Zo is er in de tekst sprake van een kind ‘van de melkboer of de facteur’. Dat blijkt toch niet zo bekend bij de deelnemers. Dan stelt Nadine de meer algemene vraag of de deelnemers zich iets van hun vakanties herinneren. “Ja, 14 dagen samen”, wordt er onder andere gereageerd. Het gesprek drijft wat weg van de tekst.

Eén van de deelnemers blijkt een rijk vat aan levenswijsheden te zijn. Alleen spreekt hij erg stil en in lokaal dialect. Ondanks dat ik vlak naast hem zit, versta ik maar een deel van wat hij zegt. Een andere deelnemer aan de andere kant van de tafel heeft al zijn inbreng gemist door zijn hardhorigheid, ook al zitten we in een rustige en stille ruimte.

“Als kind moest je hard werken, daar hoorde geen vakantie bij”

Arbeiderskinderen

Velen in de groep hebben hun jeugd – of toch hun volwassen leven – erg lokaal doorgebracht. Dus niet geheel verwonderlijk gaat een groot deel van het gesprek over de boerderij en het hoveniersbedrijf waar ze zijn opgegroeid, maar ook over het harde werken. Als kind moest je meehelpen, vakantie hoorde daar niet bij. Eén van de deelnemers herinnert zich duidelijk dat ze eens met de Chiro op kamp wilde, maar te horen kreeg dat ze eerst in de zaak moest helpen. Nadat ze flink de handen uit de mouwen gestoken had, mocht ze mee op Chirokamp.

Nadine vraagt of ze ook herinneringen hebben aan een mooie vakantie en of ze ook ooit iets verloren op reis, zoals in het verhaal. Daarop volgen weer enkele levenswijsheden, zoals: “Je mag niet te ver van je ouders gaan wonen.” E. en G. zijn een paar weken geleden met de dochter van Germaine op vakantie geweest naar de zee. Dat herinneren ze zich niet meer. Maria heeft 13 kinderen en een kruidenierswinkel. Vakantie kende ze niet. “Amai, dan heb je nu toch zakken vol geld?”, reageert haar buurvrouw. Opnieuw worden er een aantal levenswijsheden herhaald, zoals: “Eén kind, dat vind ik wel heel erg. Die krijgen dan echt alles en dat is niet goed.” Maria’s buurvrouw merkt guldig op dat je met 13 kinderen wel veel kindergeld moet hebben gekregen: “Dat krijg je toch niet op?”

“Levenslang alleenstaande, omdat ze na de dood van haar vader koos om het gezin en het bedrijf overeind te houden”

Afsluitend deelt Silke de tekst uit van het gedicht *Zolang* van Maud Vanhauwaert. Enkele jaren geleden schreef ze dat gedicht op vraag van dementievriendelijk Gent. Ze moet Marc vertellen dat zij het gedicht zal lezen, want iets te enthousiast was hij al begonnen. Nadien zijn de reacties ook divers. Iemand vertelt dat haar man ‘daarboven’ is, maar een heel goede man was. Nadine vraagt een andere deelnemster of zij ook zo’n goede man had. “Dat kan ik toch niet weten?! Ik kan toch niet vergelijken?!”, volgt als scherpe reactie. Maar dan komt direct opnieuw de opmerking van haar buurvrouw dat kindergeld voor 13 kinderen toch wel aandikt: “Dat krijg je toch nooit uitgegeven?”

Het gaat veel over hoe hard het werken was vroeger, en met veel kinderen. Een deelnemer vertelt hoe ze levenslang alleenstaande bleef, omdat haar vader op relatief jonge leeftijd plots was gestorven en zij als oudste ervoor koos het gezin en het bedrijf mee overeind te houden. Haar verhaal kwam bij me binnen.

Na Samen Lezen, samen afwassen?

Er volgt nog een ronde koffie en thee, en dit keer ook met een koekje erbij. De dame naast me zegt dat het gezellig was: “Dat moeten we nog eens doen”. De samenleessessie van twee weken geleden herinnert ze zich niet meer. De korte samenvatting van het verdwaald meisje leidt wel tot levendige herinneringen van een andere deelnemer die op vijfjarige leef-

tijd een keer met haar nieuwe fiets helemaal verloren reed, van Wommelgem tot in Wijnegem, en toen in een café belandde waar ze moest uitleggen dat ze vlak bij Jos Pluim woonde, waarna de gemeente werd gebeld. Er volgt een discussie over hoe mensen in het dorp genoemd werden, zoals Yvonne van de schilder en Maria van de draaier. “Ja, die ken ik”, zegt een deelnemster. Maar ze herkent haar niet als diegene die recht tegenover haar zit.

“Laat de mannen maar de afwas doen”

Bij afsluiting wordt er geopperd om samen af te wassen, want dat oude servies met ‘gouden’ randje mag niet in de afwasmachine. Ten slotte verrichten we ook sneller werk dan de afwasmachine. “Dan zijn we met teveel, maar er zijn hier twee mannen. Laat die de afwas maar doen!”

Scherpe ludieke reacties naar aanleiding van de tekst en wat zoal meer passeert, maar inderdaad met een geheugen dat als gebreid badgoed in het water zwaar wordt. Geen van de deelnemers herinnert zich gebreid badgoed, maar toen mijn moeder vorig jaar overleed en we een hele reeks fotoalbums ‘erfden’, kwam ik foto’s tegen van begin jaren 60 met mijn zussen in zo’n badgoed. Zelf ben ik er aan ontsnapt.

Bij het afscheid wordt me nog verteld dat Silke en Nadine op de afdeling van bewoners met dementie de relatie tussen tekst en discussie wat lossen laten. Op de andere afdeling probeert men dicht bij het literaire te blijven. Daar wordt zelfs gevraagd naar teksten van bijvoorbeeld Dimitri Verhulst. Als ze *De laatkomer* maar niet vragen, geweldig boek, maar wat een verkeerde beeldvorming!

JAN STEYAERT

Personen met dementie luisteren samen naar een mooi voorgelezen verhaal of gedicht. De voorgelezen tekst roept bij de aanwezigen vele herinneringen op. Tussen de voorgelezen passages ontspringen zich onverwachte gesprekken. Velen genieten ook stil van tekst en (eigen) verhalen. De rol van de leesbegeleider is niet te onderschatten, maar brengt zoveel voldoening. Het Samen Lezen was voor allen veel meer dan een mooie namiddag. We willen samen met Het Lezerscollectief onze schouders zetten onder de verdere uitrol van deze leesgroepen.

STEFAN BERTELOOT
Directeur Zorggezind

De appelkenner komt uit de mouw

Op leesbezoek bij Evi

Na een mooie fietstocht van een uurtje op het einde van een landweg vind ik het WZC Ten Kerselaere. Het WZC heeft woningen voor acht bewoners, gegroepeerd rond een gezamenlijke binnentuin voor twee woningen, een dagopvang en assistentiewoningen. Het centrum maakt deel uit van de Emmaüsgroep.

Brussels Airport

Ik kom terecht in de inkomhal waar heel wat mensen van de dagopvang vertoeven. Een dame zit zeer overtuigend piano te spelen en daarbij komen ons niet alleen de evergreens ter ore... Ik waan me even in Brussels Airport, waar reizigers elkaar soms trakteren op een heerlijk streepje muziek in de drukke hallen. Het lijkt wel een themadag hier in WZC ten Kerselaere: vakantie ver weg en personeel verkleed als luchthavenpersoneel. Maar dit kleine concertje laat me helemaal tot rust komen.

Evi pikt me uiteindelijk op en begeleidt me naar het lokaaltje waar er maandelijks één keer gelezen wordt. Daarna toont ze me de woning waar de bewoners worden opgehaald. Dat is steeds een ploegje van zes mensen, waaronder vier mannen en twee vrouwen. De deelnemers hebben een lichte vorm van dementie en één iemand heeft Parkinson. In het zaaltje ontvangt één van de deelnemers hartelijk de anderen en zet ook de koffie en koekjes op tafel.

De appelkenner

We zitten in de ‘stille ruimte’, onder het alziend oog van ’t Heilig Hart en een levensgroot schilderij van het mystieke huwelijk van de heilige Katarina. In deze samenstelling kiest Evi ervoor om alleen gedichten voor te lezen. Als ze in de dagopvang leest, gebruikt ze wel kortverhalen.

“De lange stiltes geven de bewoners echt de tijd om zelf te reageren”

Wat een glimlach vermag van Emelda Tshuma en *Onder de appelboom* van Rutger Kopland zijn de twee teksten die Evi vandaag heeft voorbereid. De reacties op het eerste gedicht zijn beïnvloed door het plotse overlijden van een graag geziene medebewoonster, die zelf ook graag lachte. “Mijn herinnering aan haar zal altijd een glimlach op mijn gezicht toveren”, zegt Patrick, “zo ook met herinneringen aan andere mensen die we verloren hebben.”

Een glimlach maakt ons hoofd leeg.

Bij het gedicht *Onder de appelboom* komen er veel jeugdherinneringen naar boven die gelinkt zijn aan appelen. Er blijkt een ware appelkenner aan tafel te zitten. André, die niet zo’n goede nacht had en wat indommelde, wordt wakker en vertelt over de appels die hij mee naar school nam en over zijn vader die de appels op een te warme zolder bewaarde. Vervolgens noemt hij ook nog eens de namen op van verschillende appelsoorten... Het einde van het gedicht doet Patrick denken aan de relatie met zijn ex-vrouw.

Vertrouwde sfeer

Iedereen die de teksten aangeboden krijgt, wilt ze ook bijhouden. Evi houdt lange stiltes – die niet ongemakkelijk aanvoelen – om de bewoners echt de tijd te geven om zelf te reageren. Alhoewel ze de deelnemers goed kent, wilt ze dat iedereen uit zichzelf reageert. Het is mij meteen duidelijk dat er een fijne band is tussen de deelnemers.

Ik krijg achteraf nog een rondleiding in het centrum. Alles voelt zeer huiselijk aan. Het personeel draagt geen schort en er wordt gegeten in de wooneenheden waar ook gekookt wordt in een gezamenlijke keuken voor 2 woningen. Ook het bezoek mag altijd binnen en... een handje toesteken.

“Teksten zijn startbanen voor mijmeringen, verhalen en... een gezellig uurtje Samen Lezen”

Op leesbezoek bij Charlotte

Het zit me vandaag niet mee. Toen ik deze morgen onderweg was naar een ander woonzorgcentrum voor een werkbezoek, sloeg mijn TomTom door wegenwerken tilt. Uiteindelijk bleek ik ook nog op de verkeerde plaats te staan. Ook nu zit het niet mee. De TomTom leidt me naar de achterzijde van de UCLL campus, en niet naar het woonzorgcentrum van de Annuntiaten. Maar eind goed al goed, want ik geraak tijdig op de juiste bestemming.

In ziekte en gezondheid

Het woonzorgcentrum is gehuisvest in een nieuwbouw. De congregatie van Annuntiaten liet die een aantal jaar geleden bouwen, omdat het economisch onverantwoord was om de oude gebouwen te renoveren. Het is een ruim en lichtig gebouw geworden waar er plaats is voor 65 bewoners en enkele assistentie-woningen. Het kreeg enige bekendheid omdat een deel van de kamers op de tweede verdieping verhuurd worden aan studenten. De zusters die hier wonen zijn ooit toegetreden tot de Annuntiaten en nemen op dat moment alle andere zusters aan als familie. Ze wonen hier dus eigenlijk ook als elkaars mantelzorger, al onderhouden sommigen nog contact met hun oorspronkelijke familie.

“Hoewel één zuster duidelijk lichamenlijk verzwakt is, komt ze toch Samen Lezen”

De leessessie gaat door in een ruimte naast de refter-cafetaria. In het eerste gedeelte staat een kleine bibliotheek, met daarachter een tafel voor acht personen. Het is een zeer rustige omgeving, allicht dankzij de nieuwbouw en de eerder kleine omvang van dit woonzorgcentrum. We gaan een paar kamers af met de vraag wie zin heeft om vandaag deel te nemen. Uiteindelijk zitten we met vier zusters en één man aan de tafel. Ook een collega van Charlotte is er, ter ondersteuning, bij komen zitten. Het is een gemengde groep. Sommigen hebben dementie, anderen niet of nauwelijks. Ook zijn er enkele deelnemers aanwezig die gehoorproblemen hebben en regelmatig vragen om wat luider te spreken. Er is ook één zuster die lichamenlijk duidelijk verzwakt is, maar er toch bij is.

Ook hier wordt gestart met koffie in een oud servies. Koekjes of cake komen er niet bij, wel water aangezien de warmte nog behoorlijk drukkend is.

De eekhoorn en de mier

Charlotte koos voor één van de verhalen over de mier en de eekhoorn uit *Voor het geluk geboren* van Toon Tellegen, ongeveer 850 woorden lang. De mier bluft over wat hij (of zij?) al wel niet kan denken. Alles is mogelijk. Bovendien zijn er verschillende vormen van denken, zoals indenkten, doordenken, terugdenken, overdenken, toedenken en zelfs wegdenken. Maar dan komen de mier en de eekhoorn tot het besef dat ze elkaar niet kunnen wegdenken, daarvoor is hun vriendschap te groot.

Iedereen krijgt de geprinte tekst aangeboden (in iets groter lettertype) en de meesten nemen hem ook aan. Een deel leest ook daadwerkelijk mee, anderen luisteren. Charlotte leest de tekst meteen helemaal, rustig en met de nodige pauzes, maar zonder pauzes voor eerste reflecties vanuit de groep of interactie.

“Amai...” klinkt er als eerste reactie. “Zo verschillend in grootte en toch kunnen die met elkaar praten!” Waarop al snel wordt gereageerd: “Nee, zo denken, dat kan niet. Je bent je gedachten niet meester.”

“Die goede oude tijd is niet weg, want we praten er nog dikwijls over”

“Wie zou eerder de mier zijn dan de eekhoorn?”, vraagt Charlotte. De enige man in de groep legt uit dat eekhoorns geen winterslaap houden en ook vergeten waar ze hun voorraad nootjes hebben verstopt. “Eigenlijk is dat dus een manier van zaaien”, zegt de voormalige natuurgids. De bewoners zien ook regelmatig eekhoorns in de bomen rondom het woonzorgcentrum. Net als reigers die wel eens een vis uit de vijver lusten. Iemand vult meteen aan dat ze ook al eens een ekster een tortelduif zag opeten. En hoe kraaien er een soort hiërarchie op nahouden wie eerst mag eten en wie later. Of hoe de groene specht de grootste liefhebber van mieren is.

Daarna gaan de verhalen richting Congo en Burundi, waar veel – misschien zelfs alle – zusters een tijd gewoond hebben. Er waren termietenheuvels die in stukken geslagen werden om aan de kippen te voeren. “Die goede oude tijd is weg”, verzucht iemand. Maar dat wordt meteen tegengesproken: “Nee, die is niet weg, want je spreekt er nog dikwijls over!”

Een doos vol appels en peren

“Nu dwalen we wel ver van de tekst af”, merkt een van de deelnemers op. Charlotte besluit nog een paar stukken te herlezen. “Die mier is wel een stoefter!”, “Kinderen kunnen ook veel fantaseren, die zijn daar goed in” en “Zouden dieren met elkaar kunnen communiceren?” zijn enkele reacties die volgen. Het gaat voortdurend over de mier, waardoor Charlotte zich geroepen voelt om aan de groep te vragen hoe men dan de eekhoorn ziet. “Dat is een beetje een filosoof” en “Die geniet van het moment zelf”. Er worden verhalen bovengehaald over hoe acrobatisch ze wel niet zijn en dat er onlangs een kat een eekhoorn probeerde te pakken in de bomen naast de refter.

“Die mier is een stoefer”

Charlotte sluit af met *Een gevoel wordt onrust...*, een kort gedicht van Herman De Coninck. Dat vinden de deelnemers een moeilijke tekst, waardoor ze besluiten om het later nog eens te herlezen en erover na te denken. Voor nu haalt men er vooral de onrust uit. Eén van de zusters herinnert zich een verhaal van vroeger. Haar vader gaf haar bij haar vertrek op de luchthaven een kartonnen doos mee. Daar bleken appels, peren en gedroogde worstjes in te zitten. De zuster schaamde zich en voelde zich daardoor onrustig. Tot die lekkernijen in Congo enthousiast onthaald werden. De zusters daar hadden soms al jaren geen appel of peer meer gezien.

En zo blijkt dat de teksten eigenlijk startbanen zijn voor mijmeringen, verhalen en een gezellig uurtje samen lezen.

JAN STEYAERT

Een stuk chocolade en medailles voor mijnwerkers: (familie)geheimen op de tafel

Op leesbezoek bij Steffie

Het is begin augustus 2023, maar er is nauwelijks sprake van een zomer-gevoel. We hebben net een dikke week met veel regen achter de rug, en het kwik haalde amper 20 graden. Het is rustig op de baan, maar de ene na de andere wegomleiding maakt er een lange rit van. Ik kom maar net op tijd aan in woonzorgcentrum Hof ter Boonwijk in Dendermonde. Steffie werkt er deeltijds in het team woon- en leefbegeleiders en volgde in april 2022 de opleiding tot leesbegeleider.

Erik en zijn madammen

Hoewel ik maar een paar minuten voor de samenleessessie toekom, zit alleen Erik al in de polyvalente ruimte. Hij woont al twee jaar in Hof ter Boonwijk en begint onmiddellijk over het koude natte weer. Maar hij geeft ook toe dat we niet jaloers moeten zijn op de +45°-temperaturen in Spanje of Italië. Redelijk snel druppelen de andere deelnemers binnen, samen met Steffie en Annick, een zorgvrijwilliger. Erik waakt er streng over dat ‘zijn madammen’ links en rechts van hem een plek krijgen. En tikt op zijn horloge om aan te geven dat het al twee na tien is en we dringend moeten beginnen. Uiteindelijk zitten we met tien deelnemers klaar om te lezen.

*“Erik tikt op zijn horloge. Twee na tien.
We moeten dringend beginnen”*

Steffie leest in dit woonzorgcentrum voor twee verschillende leesgroepen, telkens met dezelfde teksten. Dat zorgt soms voor gelijklopende

reacties van de deelnemers. Vandaag lezen we een hoofdstuk uit *Dieperik* van Leo Pleysier. Steffie geeft alvast mee dat de vorige groep goed had gelachen. De tekst wordt (in groot lettertype) aan iedereen uitgedeeld. Sommigen hebben een mapje bij zich met teksten van vorige leessessies, anderen hebben dat op hun kamer laten liggen. Luc geeft aan dat hij ze graag nog eens herleest.

Klein, klein kleutertje

Het verhaal start met de moeder van de verteller die boontjes zit te ‘blezen’. “Dat woord kennen we niet, *zenne*”, zegt iemand onmiddellijk. Maar het wordt al snel duidelijk wat ermee bedoeld wordt. Steffie heeft ook een bordje voor zich staan met verse boontjes. Of iemand er een paar wil kuisen? Nee, dat hoeft niet. De deelnemers hadden gisteren boontjes op het menu staan, dus er is weinig enthousiasme voor wat ‘handarbeid’.

De verteller van het verhaal rijdt op zijn fiets op het achtererf rond, in de vorm “van een liggende acht”. Wat stelt men zich daarbij voor? Eén van de deelnemers kan het wel uitleggen, en Steffie laat het aan de rest op een meegebrachte tekening zien. De verteller zingt ondertussen ook een liedje. “Kent iemand nog een liedje vanop school?”, vraagt Steffie. Iemand begint spontaan een liedje te zingen, een andere deelnemer vervolgt met ‘Klein klein kleutertje’ en een derde met ‘Hoedje van papier’. Voor het helemaal ‘uit de hand loopt’, trekt Steffie de sessie terug naar de tekst.

“De vrouwen vroegen dikwijls om een stuk chocolade”

De verteller rijdt rondjes uit verveling. “Dat kennen we hier ook. Zeker na de middag, als er niemand op bezoek komt”, reageert één van de deelnemers. Ook het zuinig zijn met licht is voor meerdere deelnemers herkenbaar. Zo komt het gesprek op de Leuvense stoof uit hun jeugd, op taartjes in de oven bakken en er in de winter de voeten aan verwarmen.

Stuk chocolade

Maar dan neemt het verhaal een wending en gaat het over de notabelen van het dorp die een kaartgroepje vormen en regelmatig eens een kaartavond organiseren. Nu is het de beurt aan de vader van de verteller, die stiekem getuige is van deze avond. Naast kaarten komt er ook behoorlijk wat drank en rookwaar aan te pas. De verteller ziet het ook dramatisch ontsporen, al is daar ’s morgens geen enkel spoor meer van te zien. Allicht ging zijn droom met de werkelijkheid aan de haal.

De deelnemers herinneren zich kaartavonden bij hun thuis of op café nog goed. Dan gingen ze ‘pandoeren’ of ‘wiezen’. Eén van hen die vroeger een café uitbaatte vertelt over een groepje van vier mannen die dikwijls kwamen kaarten, maar heel gesloten was. Een andere deelnemer vertelt dat de vrouwen in het gezelschap op een kaartavond minder

dronken en dikwijls bij een rondje dan maar om een stuk chocolade vroegen. Grappig. Toen ik als jonge snaak op de terugweg van school langs mijn grootouders passeerde, kreeg ik soms een stuk chocolade. “Van bij het kaarten afgelopen weekend”, zeiden ze dan.

Medailles voor de mijnwerkers

Iemand anders vertelt dan weer dat ze dikwijls voor geld speelden. Het ging dan vooral om kleingeld; nikkeltjes, 25 cent (met een gat in het midden) en halve franks. Erik pikt in en zegt dat hij in zijn jeugd nog medailles verkocht voor de mijnwerkers.

Op de muntjes van een halve Belgische frank stond de kop van een mijnwerker met helm en mijnwerkerslamp. Voor de grap vroeg je aan je nonkel of tante of ze geen medaille van je wilden kopen, ter ere van de mijnwerkers. De mijnramp van 1956 in Bois du Cazier, waarbij 262 doden vielen, stond nog helder in het geheugen van mijn nonkels en tantes gegrift. Je verkocht hen dan een muntstukje van een halve frank voor bijvoorbeeld 5 frank.

Dit brengt jeugdherinneringen naar boven!

Niet iedereen is even actief bij deze leessessie. Zo is er Dirk die zichtbaar volgt en geniet, maar bijna niet deelneemt aan het gesprek. Op de hoek van de tafel zit Angèle die rondkijkt maar niets zegt en ook non-verbaal niet laat blijken dat ze mee is. Tot ze plots rechtop gaat zitten en “weerlicht” roept. We kijken elkaar een beetje verbaasd aan, tot we achteromkijken. We zien donkere wolken hangen waaruit af en toe een bliksem naar beneden schiet.

Winnaarsmentaliteit

Steffie sluit de leessessie af met het gedicht *Spelletje* van Cor Verkade. Het gaat over ganzenbord, mens-erger-je-niet, monopoly en risk. Dat laatste is duidelijk minder bekend, maar de drang om te winnen die uit het gedicht spreekt, is des te bekender bij de deelnemers. Ter afsluiting leest één van de deelnemers het gedicht nog een keer voor.

Ik krijg na afloop nog een WhatsApp-bericht van Steffie. Dat Angèle in de lift vertelde dat ze meer een ‘stille genietster’ is en in groep nooit het woord zal nemen. Maar dat het Samen Lezen zo rustgevend is...

“Vroeger verkochten we muntstukken van een halve frank voor 5 frank, zogezegd ter ere van de mijnwerkers”

Wanneer Samen Lezen voor berusting zorgt: “Het is wat het is”

Op leesbezoek bij Diane

Ik fiets op een regenachtige dag naar Putte. Bij mijn aankomst zie ik dat Diane druk in de weer is om het water op te vangen dat langs de muur sijpelt. Dat probleem zal binnenkort vast van de baan zijn, aangezien Consolata verbouwd. Diane haalt nadien de deelnemers één voor één op. Ze komt terug met een buit van vier deelnemers en ook twee collega's besluiten aan te sluiten. Al zal er één maar even blijven. Er wordt ook nog een drankje op tafel gezet. De perfecte setting voor een gezellige leessessie.

Vreugde en verdriet dichtbij elkaar

Diane heeft vandaag gekozen voor het verhaal *De leuke oude dame* van Youp van 't Hek.

Ook in dit kortverhaal herkennen de deelnemers zich. Er verschijnt een glimlach op hun gezichten wanneer ze terugdenken aan hun eigen vakanties aan zee. Maar ook het verlies van de eigen partner lezen ze in het verhaal, waardoor de tekst ook heel wat emoties oproept.

Zo zegt Madeleine niet veel maar haar mimiek verraadde dat ze actief deelneemt aan de leessessie. Ik merk op dat ze de kracht van de leuke oude dame bewondert. Jeanne vertelt dan weer over haar man die nog niet zo lang geleden overleden is. Tijdens de leessessie worden er twee deelnemers opgehaald omdat er bezoek is.

Teleurgesteld

Dan volgt het gedicht *Wat het is* van Erich Fried. Er volgt meteen de bevestiging: “Ja, het is wat het is.” Berusting. Eén van de dames die bezoek had, komt naar het einde toe terug binnen en vindt het spijtig dat de sessie er al opzit. Door haar reactie vraag ik me af of de bezoekers en mantelzorgers iets weten over deze activiteit.

Het was fijn om te zien dat een collega actief deelnam aan de leessessie en zelf ook een moment vond om op verhaal te komen. De bewoners genieten duidelijk van het Samen Lezen en laten merken dat ze er de volgende keer ook graag weer bij zijn.

MIEKE COREMANS

Van ingewikkelde diepzinnige hersenspingsels tot “Samen zijn is het mooiste dat er bestaat”

Op leesbezoek bij Isabelle

Het is donderdagochtend 10 augustus. Ik ben op bezoek in WZC Sint-Jozef in Assenede voor een sessie Samen Lezen. Leesbegeleider en pastor Isabelle licht me haar werking toe en we vertrekken samen naar de leefruimte waar mensen met dementie wonen. Het is een grote ruimte, waarvan het ene deel bestaat uit tafels en stoelen en in het andere gedeelte zitten enkele bewoners al klaar in de relaxzetels. Het geluid van de televisie vult de stilte.

Betrokkenheid

Gerda heeft haar knuffelkat op schoot en is druk in gesprek. Bernadette klaagt dat ze naar huis wil. Isabelle stelt haar gerust en nodigt haar uit om deel te nemen aan de activiteit. Met mondjesmaat komen de bewoners de leefruimte binnen. Er zijn ook enkele nieuwe gezichten. Lucy woont hier nog niet zo lang en sluit nieuwsgierig aan. Jeanne is hier op kortverblijf en wordt door leesbegeleider Isabelle uitgenodigd mee te doen. Zo zijn we in totaal met acht deelnemers, en tien luisteraars. In een hoekje van de ruimte luistert een vrouw mee en de logistiek medewerker is in de keuken druk aan het poetsen.

Isabelle leidt de eerste tekst *Alleen* van Arnold Lobel, over kikker en pad, in. Het verhaal roept al meteen iets op bij de luisteraars. “Het is melancholisch”, “Niet slecht”, “Alleen is maar alleen” en “We kunnen er nog niet veel over zeggen”, zijn enkele eerste reacties. Daar kan ik me wel in vinden. Isabelle deelt de blaadjes met de tekst uit, maar niet iedereen wilt een exemplaar. Wie een blad genomen heeft, zit aandachtig mee te volgen of net niet. Voor sommigen is het vasthouden van een papier al voldoende.

“Lucy, ben je nog mee?”, vraagt Isabelle. Lucy heeft haar ogen dicht gedaan, maar opent ze weer en probeert mee te volgen. Gerda moet hard lachen om het stukje over de natte boterhammen en de limonade erbij. “Dat is toch geen combinatie?”, denkt ze hardop. Lucy merkt tijdens het voorlezen verschillende keren op dat het om een diepzinnige interventie gaat en refereert naar een psychoanalist die niemand van ons lijkt te kennen. We zien sommige bewoners afhaken, omdat haar antwoorden te moeilijk zijn. Maar Isabelle tracht elke bewoner te betrekken. Bij sommigen stelt ze open vragen, bij anderen gesloten vragen en soms benoemt ze wat ze lichamelijk ziet gebeuren.

“Isabelle betreft elke bewoner, met open en gesloten vragen en non-verbale communicatie”

“Voor mij telt gelukkig zijn. Veel kunnen we niet kiezen, hè”

Vriendschap

Er komt een gesprekje op gang over vriendschap. Wat is vriendschap? Afhankelijk van de fase van hun dementie, geven de bewoners andere soorten antwoorden. Isabelle vat ze samen en gaat er dieper op in. “Je kan maar gelukkig zijn”, “Het is de vriendschap die telt”, “Samen zijn is het mooiste dat er bestaat” en “Vriendschap krijg je”.

Bij Gerda, die een knuffelkat op haar schoot heeft, maken we het bruggetje naar de vriendschap tussen mens en dier. Ze aait haar kat nog eens extra hard op het hoofd.

Ook de logistiek medewerker luistert aandachtig mee. Af en toe verschijnt haar hoofd in de deuropening en glimlacht ze. Ook andere collega's komen af en toe de dagzaal binnen en luisteren even mee. Dat is fijn, maar zorgt voor wat prikkels, waarvan we de impact op de bewoners niet direct kunnen meten. Het woonzorgcentrum heeft op dit moment geen afgesloten ruimte waar het Samen Lezen-moment kan doorgaan. Hopelijk brengt de nieuwbouw daar verandering in.

Isabelle sluit de activiteit af met het gedicht *En wie ben jij?* van Siska Goeminne. Ook dit gedicht gaat over vriendschap. Lucy ziet ook hier direct de link met psychologie en stelt zich heel wat vragen. Voor Gerda is dat te complex. “Wat telt voor jou, Gerda?”, vraagt Isabelle. “Gelukkig zijn. Veel kunnen we niet kiezen he.”

HERLINDE DELY

“Dinsdag is de mooiste dag”

Op leesbezoek bij Willy

De rit naar WZC Het Perrehof in Peer verloopt vlotter dan ik had verwacht en bij aankomst krijg ik meteen een lekker kopje koffie van de vriendelijke dame aan het onthaal. “Willy heeft je aangekondigd. Hij zal hier rond 10u zijn.” Het woonzorgcentrum telt 141 bewoners en breidt nog verder uit. Willy leest hier als vrijwilliger in twee groepen. Vandaag ontvangt hij mij in het centrum voor dagverzorging De Hortus waar hij om de 14 dagen leest.

Willy neemt de tijd om iedereen welkom te heten. “Fina, heb jij je leesbril? Jeanne, heb jij al een glaasje water gekregen?” Nadat hij eerst even heeft gepeild naar de stemming van iedereen, legt Willy uit dat hij vandaag twee gedichten heeft meegenomen. “Goed begonnen, is half gewonnen”, hoor ik een van de deelnemers zeggen.

Geheugenverlies

Ik ben nog fit van lijf en verstand van Annie M.G. Schmidt gaat over ouder worden en de ongemakken die daarbij komen kijken. Maar ik ben nog fantastisch goed, zo op 't oog.

Instemmend geknik. Er is veel herkenning. “Het klopt volledig wat er in dit gedicht staat,” zegt Neske bij de eerste leespauze. Ze glimlacht. De andere deelnemers beamen haar reactie.

“Vergeten is geen schande! Mijn geheugen is gewoon wat minder”

Na de tweede lectuur staat Willy kort stil bij de ongemakken die in het gedicht ter sprake komen, zoals artrose. Neske vertelt dat ze vroeger veel fietste maar dat dat na haar fietsongeluk niet meer mag. Het geheugen. Emiel geeft toe dat hij meer weet van gisteren dan van vandaag: “Dat is toch gek, hé.” Jeanne zegt daarop dat ze juist daarom veel opschrijft. “Ik noteer bijvoorbeeld dat ik de kinderen uit school moet gaan halen. Dat is helemaal geen schande! Mijn geheugen is gewoon wat minder.”

Wilde ik een jas, dan moest ik heel lang sparen. De tijd van soberheid, het afdragen van kleren van broer of zus, het sparen voor iets nieuw... zit nog vers in het geheugen. “Ik maakte mijn kleren zelf”, benadrukt Sylvie.

De voordelen van oud worden

De ouderdom is goud, ja begrijp me wel. Willy polst of er ook voordelen zijn aan het oud zijn. “Als de gezondheid meezit,” zegt Neske. Dat is ook voor de anderen een open deur. Willy merkt op dat alleen Léon er moeite mee lijkt te hebben. “Het is schoon, maar het klopt niet met de werkelijkheid”, herhaalt Léon meermaals. “Misschien voor iemand anders wel.” Maar wat er precies voor hem niet klopt, krijgt hij niet onder woorden.

“Ik MOET niets meer doen nu ik ouder ben”

“Ik vind dat er toch voordelen zijn”, begint Fina. “Het feit dat ik nog veel kan en dat mijn dochter in de buurt woont. Ik MOET niets meer doen.” Fina herinnert zich de ontmoeting met haar beste vriendin uit Kleine Brogel. “Ze pakte me hier vast bij de nek,” zegt ze, “en kuste mij.”

Op uitnodiging leest Jeanne het gedicht opnieuw. Ze geniet van de woorden, onderdrukt af en toe een lach van herkenning en krijgt een klein applausje van de groep. Iedereen is blij als Willy zegt dat ze de tekst mee naar huis krijgen.

Kindertijd

Zolang van Maud Vanhauwaert is de tweede tekst. De tekst heeft geen rijm en lijkt op het eerste gezicht moeilijker. De respons is evenwel nog krachtiger.

Jeanne herkent vooral de kindertijd die terugkomt en de herinneringen aan de eigen kinderen die opgroeien. “Er komen veel dingen terug, in de tekst maar ook in ons hoofd.” Emiel herinnert zich het werken in ‘den hof’, appels rapen, samen zijn met zijn vrouw, maar ook dingen apart doen. “Raar he,” zegt Jeanne opnieuw, “dat we meer weten van vroeger dan van vandaag.” Maar dan zeggen Fina, Neske en Jeanne bijna in koor: “De dingen samen met partner en kinderen, dat zijn de dingen die bijblijven.”

“Willy nodigt de deelnemers uit om naar elkaar te luisteren waardoor ze niet naast, maar tegen elkaar praten”

De begeleiding van Willy is rustig en betrokken. Hij houdt ook het non-verbale gedrag goed in het oog en nodigt uit om naar elkaar te luisteren. Daardoor praten de deelnemers niet naast, maar tegen elkaar.

Euforie

Fina leest het gedicht een laatste keer, luid en krachtig. Ze voelt zich erg verbonden met de tekst. “O, zo blij!” zegt ze tussendoor, zonder dat deze woorden in de tekst staan. “Een heel leven kan ik hierin lezen!”, zegt ze nadien. “Dat neem ik mee!” Ze bedoelt de gedachte, want als Willy zegt dat ze de tekst ook mag meenemen, klinkt haar antwoord haast nog enthousiaster: “O, zo blij dat ik ben!”

“Ik zou erbij kunnen janken!”, reageert Jeanne nog. Fina denkt aan haar overleden man: “Cola, koffie en roken. Ja, vooral roken... dat is zijn dood geworden! Echt waar!”

*Zolang jij jouw hand in de mijne legt
Zolang ik jouw hand in de mijne
zolang jij mijn hand
zolang jij mijn*

Zolang zal ik zijn

“Ik kom binnen veertien dagen terug”, zegt Willy nog. “Dan breng ik opnieuw teksten mee. Terug op dinsdagochtend.” “Dank! Dank! Dank!”, klinkt het in koor. “Dinsdag is de mooiste dag,” roept iemand nog.

DIRK TERRYN

“Samen Lezen met mensen met dementie is een ongelooflijk waardevolle en vernieuwende methode op maat van deze doelgroep. Ook voor de lokale besturen kan dit een interessante tool zijn om te verwerken in een dementievriendelijke stad of gemeente.”

SAM VANHUYNEM

Stafmedewerker ouderenzorg
en -beleid, VVSG

“Soms is weg ook echt weg door de dementie” en “Bang om over het leven te beslissen”: kwetsbaarheid blootgelegd

Op leesbezoek bij Els

Els Herpels wacht me op in het gebouw van WZC Emmaüs in Poperinge. De open architectuur met veel licht in de binnenruimtes vertellen iets over de dynamische werking van de ploeg hier. “We werken met 74 bewoners”, vertelt Els, “met een team dat over de eigen disciplines heen (kinesist, ergotherapeut...) voor elkaar in de bres springt. Dat biedt veel mogelijkheden om dingen uit te proberen.”

Emmaüs staat niet alleen open voor personen met dementie en fysieke problematiek, maar ook voor senioren met een psychische kwetsbaarheid. Ook de leesgroep is inclusief: personen zonder en met dementie en enkele bewoners die patiënt waren in de nabijgelegen psychiatrische Heilig Hart-kliniek nemen deel.

Kwetsbaar

Els heet iedereen welkom en start met de lectuur van *Gust en Antoine* van Rik Holvoet. In dit kortverhaal rouwt Gust om zijn overleden vriend Antoine. Jozef herkent het feit dat leeftijdsgenoten wegvallen. “Het is iets waar je rekening mee leert houden.” Madeleine laat het verhaal eerst wat aan zich voorbijgaan, maar zegt iets later dat ze over de jaren heen wel wat gespreksgenoten mist. Jozef is gerustgesteld: “Het kan niet dat je zo iets niet meemaakt.” Even later zegt Madeleine dat ze het gemis elke dag voelt. “Bij sommigen is weg ook echt weg,” zegt ze, “maar dat kan ook door de dementie zijn.”

Onvoorwaardelijke liefde en geborgenheid had Gust enkel bij zijn moeder gevoeld. Deze zin uit het verhaal blijft hangen. Marina knikt bij het woord ‘onvoorwaardelijk’. Ze herkent het verdriet van een verloren moeder.

Ook het geloof – Antoine was een broeder – komt ter sprake. Marina bezocht een abdij toen ze 18 en erg ziek was. Na de handoplegging van één van de paters ging het snel beter. Marina kan zich de klederdracht – de pij – van de pater nog levendig voor de geest halen.

“Ik ben bang dat ik mijn eigen leven inkort”

Het is volbracht. De laatste zin van het verhaal doet wat met Jozef. Hij wil iets vertellen over zijn Parkinson maar dat is niet eenvoudig. Els stelt hem gerust: “Neem je tijd, Jozef. Het is goed. Vertel het maar.” Dat zijn privé nu zo ‘openbaar’ wordt, vindt hij moeilijk. Dat komt vooral door alle hulp die hij moet vragen. “Je probeert verder te leven en dat is niet

altijd gemakkelijk. Ik ben bang dat ik over het leven moet beslissen, dat ik mijn eigen leven inkort.” Het woord euthanasie valt al eens in zijn omgeving. Dat beangstigt Jozef, die de zin van het leven nog wel vindt ook al is dat vaak moeilijk. “Als ik sombere gedachten heb, dan luister ik naar muziek. Mijn broer is gestorven aan kanker op zijn 57”, zegt hij nog. “Ik kijk naar de planeten die ik goed ken en daar haal ik plezier uit.”

Schot in de roos, in het hart

Na het kortverhaal drinken we een lekker kopje koffie met een koekje erbij. Op de verpakking staat ‘Elite’. “Je moet niet altijd geloven wat ze zeggen”, grapt Madeleine. Maar na haar eerste hap zegt ze even overtuigend: “Mmm, toch lekker.” We lachen. Wat een vertrouwelijke sfeer.

Het gedicht *Gemis* van Abu Bakr at-Turtushi is een schot in de roos. Het brengt verhalen over afscheid nog dichterbij. *Wanneer het waait, moet het in mijn gezicht waaien: misschien brengt het me nieuws van jou.* “Greta, één van mijn beste vriendinnen is gestorven aan corona. Ze had ook suikerziekte. Ik ben er kapot van geweest”, zegt Marina. “We mogen niet denken aan de dood”, reageert Madeleine.

*“Je moet niet altijd geloven wat ze zeggen.
Mmmm, toch lekker (lacht)”*

Bij het woord *geur* denken de deelnemers aan een kaarsje branden en herinneringen ophalen. “Ik doe dan een gebedje,” zegt Marina, “maar iedereen doet dat op zijn eigen manier.” Marie-Therese neemt voor het eerst het woord. Haar zoon is nog niet zo lang geleden gestorven. Ze moet dan ook denken aan haar schoondochter. Het leven gaat door. “Babbelen helpt wel, maar het missen blijft.”

Leesbegeleider Els vraagt wie de tekst een laatste keer leest. We luisteren naar Marina. De laatste versregels zinderen nog na:

*Stiekem bestudeer ik
alle gezichten,
hoop ik tevergeefs
een glimp van jouw schoonheid te zien.*

DIRK TERRYN

“Samen Lezen met een leesbegeleider van Het Lezerscollectief was een ontzettend leuke ervaring. Het is als het ware een ontdekkingsreis door de bladzijden. Samen met de andere deelnemers luisteren we en delen we onze perspectieven. We begrijpen het verhaal samen. Elke zin brengt ons dichterbij elkaar, als een knusse deken van gedeelde ervaringen en diepgaande connecties. Waar er niets was, is er op het einde van het Samen Lezen een gevoel van verbondenheid. Ik zou het iedereen aanraden.”

EMILIE WILLEMS

Communicatie-verantwoordelijke,
Vlozo

Alles komt terug

Op leesbezoek bij Rik

Mayerhof in Mortsel is in een rustige straat gelegen. Vanaf het binnenvoeren lijkt die rust zich ook in het gebouw te hebben genesteld: een prachtige binnentuin, een open structuur... Hier staat het wonen en leven centraal. Vanaf het onthaal voel ik me hier erg welkom en ook uitgenodigd om mee te doen. Pastoraal werker Patrick stuurt me verder naar de ruimte waar er wordt gelezen; hij zou zo dadelijk aansluiten. Rik zit al klaar en vertelt me dat we vandaag vooral personen met dementie zullen ontmoeten. De ergotherapeute is afwezig, dus er vallen wel wat extra taken op Patricks schouders.

De Leuvense stoof

Door de vakantie is het vier weken geleden dat er nog eens een leessessie doorging. Odette vraagt bij het aanschuiven wat nu weer de bedoeling is. Ze herkent de naam Het Lezerscollectief en geeft aan dat ze vroeger veel gelezen heeft, maar dat dat nu niet meer lukt. “De ogen laten dat niet meer toe... Zo jammer!” Rik stelt haar meteen gerust: “Straks, voor we beginnen, leg ik het allemaal nog even uit.” Odette vraagt waar ze is. Haar handen gaan vaak naar haar hoofd, alsof ze daar iets zoekt. “Ik ben nog niet goed wakker,” zegt ze. Al denk ik dat ze vooral bedoelt dat ze niet alles meer zo goed kan volgen. “Een kopje koffie zal deugd doen.”

“Haar handen gaan vaak naar haar hoofd, alsof ze daar iets zoekt”

Al gauw zitten we samen met een groepje van acht. Iedere deelnemer krijgt een kopje koffie en Rik gaat van start door een beeld op te roepen van een Leuvense stoof waarrond men vroeger samen zat, naar verhalen luisterde en dingen aan elkaar vertelde. Je voelt de warmte door de ruimte gaan. Herkenning. Een glimlach.

Kracht(ig)

Rik heeft de tekst *Boerenpsalm* meegebracht. Het is een fragment uit het gelijknamige boek van Felix Timmermans. Bij de eerste leespauze worden herinneringen gedeeld. De tijdsgeest is heel herkenbaar, ook al zijn deze deelnemers een stedelijk leven gewoon. Maria was een rechter en Monique een docente in het hoger onderwijs. Als Rik vraagt of iemand het boerenleven zelf heeft meegemaakt dan licht Odettes gezicht op. In haar blik zie je dat er beelden van toen langzaam terugkomen: “O, wij waren boeren. Je had rijke en arme boeren. Wij hadden het goed... O, het komt allemaal terug.” Monique geniet van de taal: “Ploegen, mesten, eggen, zaaien, oogsten, dorsen, malen en bakken.” De woorden die Rik voorleest, zegt ze zachtjes mee. Timmermans’ taal roept plezier op: *Staminee*,

swenst ik daar lag, verbrodden, een pijp smoren... “Er staan wel mooie dingen in,” zegt Francine.

“O, het komt allemaal terug!”

Het verhaal gaat over de goede oude tijd. *De grond zal rood zien van 't bloed als ge mijn lief niet wordt!* Ja, straffe taal, dat wel, maar er zit veel leven in. Als Monique een stukje voorleest doet ze dat met veel nadruk en kracht. Ze is blij met het compliment dat ze dat goed doet. “Als leerkracht wilde ik geen gerommel in mijn klas.”

De deelnemers genieten en vergeten zelfs hun kopje koffie leeg te drinken: “O, nu is mijn koffie koud... helemaal vergeten.”

Non-verbale respons

Rik heeft met *We hadden een huis* van Remy Tachelet en *Terug naar de boerderij* van Rutger Kopland twee gedichten mee. De eerste tekst refereert naar het huis dat iedereen achterliet:

*we hadden een huis
met een zolder en een kelder
een schuur en veel stallen
ik ruik het nog
ik zie het nog
ik kan er nu nog
veel verleden in opbergen.*

Emma weet niet goed waar ze nu is en of ze hier gaat blijven, maar haar huis is nog niet uit haar geheugen gewist. Bij de woorden van Kopland hoor je de appreciatie in de leesruimte zoemen. De “o’s” en andere klanken van bewondering zeggen veel, maar de eigen woorden vallen wat stil. “Schone tekst”, zegt Francine. De anderen knikken.

“Ik voel snel een klik met oude mensen”

Achteraf vertelt Rik me nog dat het elke keer weer een avontuur is. “Tijdens de vorige samenleessessies was er veel meer respons bij de gedichten, minder bij de verhalen. Vandaag waren de reacties sterker bij het verhaal.” Ik antwoord dat er non-verbaal nochtans veel gebeurde. “Zag je de vrouw naast mij? Zij was heel aandachtig en genoot stilletjes van het gebeuren, zei heel uitdrukkelijk dankjewel en was blij dat je terugkomt.”

“Ik hou van het contact met oude mensen,” zegt Rik bij het naar buiten gaan. “Ik heb daar snel een goede klik mee.” Die vertrouwdheid hebben de deelnemers ook gevoeld. Heel fijn dat Patrick zo iets mee mogelijk maakt.

DIRK TERRYN

“Samenleven, Samen Lezen
is verbindend!”

PATRICK VYNCKE

Adviseur Woonzorg, Zorgnet-Icuro

De (her)ontdekking van leeslectuur, de kritiek op Wieringa en leven in eigen verhaal

Op leesbezoek bij Josefien

Het is begin augustus als ik op leesbezoek ga in woonzorgcentrum Westervier in Brugge. Na een tiental dagen van regen en frisse temperaturen, lijken de zon en de blauwe lucht een beetje zomer te voorspellen. Die ochtend sta ik voor mijn boekenkast te kijken, want twee keer bijna anderhalf uur op de trein, dat vraagt om wat lectuur. Anders zit ik toch maar te werken of nutteloos op mijn gsm te tokkelen. Ik kies ervoor om geen dikke boeken uit te kiezen. Daarvoor heb ik te weinig tijd. Mijn oog valt al snel op het boekje De kraai van Kader Abdolah. Toevallig, want een paar maanden geleden werd bekend gemaakt dat deze Perzisch-Nederlandse auteur de nieuwe peter van Het Lezerscollectief is. Het is een boekje uit 2011 dat dringend vraagt om gelezen te worden.

Treinlectuur

In het boekje – amper 100 pagina's 'dik' – zit op pagina 14 een bladwijzer. Blijkbaar ben ik er al eens in begonnen, maar kon het me niet bekooren. Uit veiligheid neem ik nog *Zuiderlicht* van Arnon Grunberg mee, met foto's van Dennis Tyfus. Er zijn een paar jaar geleden slechts 300 exemplaren uitgegeven. *Zuiderlicht* is het verslag van Grunbergs tijdelijke verblijf in een Gents woonzorgcentrum. Ik neem het mee, als reserve indien *De kraai* me opnieuw niet zou boeien.

“Wat is er mis met Vlaamse schrijvers zoals Hendrik Conscience en zo?”

Het is vanaf het station in Brugge zo'n half uur wandelen naar Westervier (uit *Het zonnelicht is neergedaald* van Guido Gezelle). En dan blijkt dat er toch echt zomerse temperaturen aankomen, want mijn jas en trui voelen erg overbodig aan. Bij aankomst zie ik onmiddellijk Josefien, die hier pastoraal verantwoordelijke is. Het woonzorgcentrum telt 120 bewoners, die in vier woongroepen wonen. Men koos voor gemengde groepen waar bewoners met en zonder dementie bij elkaar wonen. We begeven ons eerst naar de living van woongroep Heemnisse (weer Gezelle! Ook in de andere woongroepen komen we de dichter tegen: *Ommen-tomme*, *Wonnebronne* en *Nokkè Ma*) voor een kopje koffie. Het wordt meteen duidelijk dat veel aanwezigen vroeger in Assebroek hebben gewoond. Tot er iemand roept: “Ik kom uit Sint Michiels!” Ze toont vol trots haar sjaal van de voetbalclub daar.

Gemis van Vlaamse schrijvers

Na de koffie gaan we richting het salon, een afgesloten ruimte. Het is eerst een heel gepuzzel met de tafels en de verschillende rolstoelen voor iedereen goed zit. Josefien is aan haar vijfde leessessie toe, maar de eerste met deze groep. Het is dus afwachten hoe deze zal verlopen. Ze heeft ook geen vaste plek in het woonzorgcentrum, en brengt daarom altijd hetzelfde tafellaken mee om herkenning op te bouwen. De deuren gaan toe en een bordje ‘niet storen’ wordt opgehangen. Uiteindelijk zijn we met 5 bewoners. George had graag meegedaan, maar kreeg net bezoek en dat heeft natuurlijk prioriteit.

Josefien koos voor een korte tekst van amper één pagina, *Hand* van Tommy Wieringa. De tekst wordt uitgedeeld en Guido begint die onmiddellijk op te vouwen en onder zijn hemd weg te moffelen. En nog voor het verhaal een eerste keer gelezen wordt, zegt Lieve, een kranige 90'er, dat ze niet van Nederlandse schrijvers houdt. “Wat is er mis met Vlaamse schrijvers zoals Hendrik Conscience en zo?” Dat zal ze het komende uur nog wel een paar keer herhalen.

Samen gaan

De tekst gaat over een koppel waarvan de man één hand heeft en de vrouw geen. Dat is best onhandig. De verteller merkt op dat zij dus niet hun eigen nagels kunnen knippen. “Dat kan ik ook niet”, is de reactie

van mijn buurvrouw. De tekst gaat over in bespiegelingen over het levens-einde. Zo zegt de man dat hij wil dat zijn vrouw eerst gaat, waarop ze beiden overeenkomen dat samen heengaan wel mooi zou zijn.

Lieve vindt het helemaal niet realistisch. “Dit is toch meer figuurlijk bedoeld? Ik leef meer in de werkelijkheid!”. Waarop Guido antwoordt: “Ik zie nu liever de lucht.” We begrijpen de context van zijn opmerking niet. Daarbij is hij ook niet altijd even goed verstaanbaar. Het gesprek gaat verder over dat levenseinde. Ik maak richting Lieve en haar Vlaamse schrijvers de opmerking dat Willem Elsschot een voorbeeld is van ‘samen gaan’, met een dag verschil. “En wie stierf dan eerst, hij of zijn vrouw?”. Ik reageer dat ik niet 100% zeker ben, maar dacht dat Elsschot eerst stierf. Google bevestigt wat later mijn vermoeden. Het gesprek komt op de mensen uit hun nabije omgeving die al gestorven waren, zoals de man en twee van de drie kinderen van Lieve.

“Guido leeft in zijn eigen verhaal”

De vrouw van Guido komt op bezoek en schuift een stoel bij. Guido wordt plots wat actiever. Hij zegt bijvoorbeeld dat hij “een afspraak wil met die mensen die daar in de lucht vliegen, met een formidabele grijns”, wat we niet echt kunnen plaatsen. Hij leeft in zijn eigen verhaal. Geert vindt het wel een mooie tekst. Hij zal hem meenemen en nog eens rustig herlezen.

Goedgekeurd

Josefien heeft ook een gedicht meegebracht, *Wat het is* van Erich Fried. “Weer een niet-Vlaamse schrijver”, is de voorspelbare reactie van Lieve. Iedereen is het er over eens dat het over gelatenheid, over aanvaarding gaat. Op de vraag of er wel uitzichtloze situaties bestaan, is men het dan weer niet met elkaar eens.

Josefien sluit een dik uur later de leessessie af met iedereen te bedanken en de belofte volgende keer *Boerenpsalm* mee te brengen. Dat kan op de instemming van Lieve rekenen. Iedereen vond het ook fijn, en wil er volgende keer opnieuw bij zijn. Ook Greta, die niet veel gezegd heeft.

En jawel, tijdens mijn wandeling richting het station kom ik Guido Gezelle tegen. Of toch zijn standbeeld. Bij thuiskomst zit de bladwijzer in *De kraai* op pagina 75. Het ‘pakte’ me dit keer dus wel. De laatste 14 pagina’s lees ik nog diezelfde avond, met het voornemen om meer van Kader Abdolah te (her)lezen.

Een paar maanden later, tijdens de terugkomdag van de leesbegeleiders, komt Josefien me vertellen dat Guido een week na mijn bezoek overleden is. Doordat zijn vrouw zo ontroerd was door zijn reacties op het gedicht, las zijn dochter het voor op zijn uitvaart.

JAN STEYAERT

“Doet me zo goed om deel te nemen aan Samen Lezen”

Op leesbezoek bij Anita

Het is even zoeken waar ik precies moet zijn voor mijn leesbezoek op het uitgestrekte domein van Sint Bernardus in Bertem. Op voorhand zag ik alvast een fijne uitnodiging op hun website om mee te doen. Eenmaal ik binnen ben tref ik Anita samen met enkele collega's en bewoners aan. Alle deelnemers zijn al verzameld en zitten gezellig rond de tafel. De leesplek is ideaal ingericht voor een sessie Samen Lezen. Uiteindelijk gaan we van start met een gemengde groep van acht personen, van mensen met beginnende tot vergevorderde dementie.

“De kracht van geschreven woorden ráákt al wie door dementie stilaan de grip op het nu kwijtraakt, Samen Lezen zorgt voor nieuwe verbindingen en creëert daardoor een band tussen mensen, tussen wat was en wat is.”

JURN VERSCHRAEGEN

Directeur Expertisecentrum Dementie
Vlaanderen

Koffietijd?

Anita leest *Het kleine meisje van Mijnheer Linb* van Philippe Claudel. Bijna alle bewoners volgen de tekst mee. We vertoeven ons al snel in Azië met de geur, de gedachten aan de oorlog en de bootvluchtelingen uit de vorige eeuw. Maar ook de ervaring komt aan bod, zoals een missie naar Mali of het bezoek aan de dochter op een ander continent. Het verhaal biedt heel wat gespreksstof, waardoor er veel interactie is in de groep.

“Pas na het lezen is het tijd voor koffie”

Na het verhaal vraagt Anita of de bewoners zin hebben in een tasje koffie. Haar aanbod wordt onmiddellijk weggewuifd. “Neen”, klinkt het overtuigd. “We willen eerst het gedicht lezen en dan is er tijd voor koffie.” Van discipline en motivatie gesproken! Ze weten goed hun prioriteiten te stellen.

Schijn bedriegt

Zo gevraagd, zo gedaan. Anita heeft vandaag gekozen voor het gedicht *Onder de appelboom* van Rutger Kopland. De tekst roept herkenning op aan mooie momenten in de eigen tuin, zoals op een bankje zitten en denken aan of praten met een verloren partner. Na het gedicht is het dan toch eindelijk tijd om de maag te vullen met lekker gebak en koffie uit mooie kopjes. De bewoners genieten duidelijk na van de sessie. Eén van de deelnemers merkt op dat ze het verhaal vaag herkende. Toen ze de naam van de auteur op het einde van het verhaal zag staan, wist ze dat ze het boekje al gelezen had. Nu leest ze niet meer. “Het is zo fijn om deel te nemen aan deze activiteit. Het doet me zo’n deugd...”

Nadat de bewoners zijn opgepikt om naar hun kamer gebracht te worden, praat ik nog even na met Anita. Ik zeg haar dat de meeste mensen nog erg goed zijn, maar schijn bedriegt. Bij sommigen is de dementie al een eind gevorderd. Maar hier tijdens het Samen Lezen genieten ze van het samen zijn, het verhaal en gedicht en de ruimte om zelf op verhaal te komen.

MIEKE COREMANS

SAMEN LEZEN IN BEELD

Getuigenissen

Via de QR-codes, verspreid in deze publicatie, tonen we verschillende aspecten van Samen Lezen. Beelden zeggen vaak meer dan woorden, en daarom is het zo belangrijk om de betrokkenheid en het enthousiasme van de deelnemers te zien. Wie de sfeer en het genieten herkent en voelt, wordt nieuwsgierig naar het waarom en het bijzondere van onze methodiek.

Onze ambassadeurs

In 2022 en 2023 hebben we telkens 12 leesbegeleiders opgeleid binnen de eerste fase van het project *Jouw verhaal telt*. 24 ambassadeurs van het Samen Lezen vertellen je graag over hun ervaringen, waarvan we al vier leesbegeleiders hier aan het woord laten.

Op de jaarlijkse terugkomdag vroegen we drie leesbegeleiders om voor de camera te vertellen over hun ervaringen met Samen Lezen. Willy Boonen is vrijwilliger in Peer en leest daar in een centrum voor dagverzorging, Marita Berghman coördineert 6 lokale leesgroepen voor de gemeente Londerzeel, Ilse Anssens is referentiepersoon dementie en leesbegeleider in een WZC in Brakel.

Rik Holvoet is vrijwillige leesbegeleider in Mortsel. Hij vertelde ons: *“Samen Lezen is altijd een spannend avontuur. Je kan het vergelijken met een autorit in de spits: je weet wanneer je vertrekt en hoe, maar nooit wanneer of hoe je zal aankomen. En je weet ook niet wat je onderweg zal tegenkomen, maar alleszins niet de ergernissen van het verkeer...”* (lacht)

“De omgang met mensen in het NU-MOMENT maakt me enorm enthousiast. Het is bijzonder om te voelen hoe ze in het hier-en-nu genieten. De dankbaarheid vanuit het samen beleven van een verhaal lees je in een blik, door enkele woorden of soms zelfs door een applaus.”

“Het mooiste moment dat ik mij herinner was toen een vrouw vanuit een tekst over liefde vertelde over het overlijden van haar twintigjarige zoon, die een hele tijd geleden gestorven was aan kanker. Ze beschreef zo sterk hoe haar kind nog in haar woonde.”

Bekijk de getuigenissen van Marita, Ilse en Willy in het filmpje.

Uiteraard zijn ook andere verhalen de moeite. Naast de verslagen van de leesbezoeken, vind je ook ambassadeurs op de volgende leesplekken:

- # **Antwerpen:** woonzorgcentrum Czagani (Broechem), centrum voor dagverzorging Ten Kerselaere (Heist-op-den-Berg), vzw Consolata regio Putte, vzw Carolus Mayerhof (Mortsel)
- # **Brussel:** Familiehulp vzw (Sint-Jans-Molenbeek)
- # **Limburg:** Seniorenvoorzieningen HOGEVIJF (Hasselt), WZC Het Perrehof (Peer)
- # **Oost-Vlaanderen:** woonzorgcentra Sint-Franciscustehuis (Brakel), De Populier (Geraardsbergen), De Vlamme (Zottegem), Hof ter Boonwijk (Sint-Gillis-Bij-Dendermonde), Familiezorg Oost-Vlaanderen, IKOO vzw (Dendermonde), WZC den Anker (Serskamp-Wichelen), WZC Sint-Jozef (Assenede)
- # **Vlaams-Brabant:** centrum voor dagverzorging De Wingerd (Leuven), woonzorgcentra De Kouter (Blanden), Henri Vander Stokken (Pepingen), Annuntiaten (Heverlee), Herfstvreugde (Londerzeel), WZC Sint Bernardus (Bertem)
- # **West-Vlaanderen:** woonzorgcentrum Zorgcampus (Langemark-Poelkapelle), OLV Gasthuis vzw (Poperinge), WZC Curando (West Brugge)

Johan Terry (zoon en mantelzorgster van Magda Embrechts, foto rechts) bekijkt de beelden die Dirk Elsen heeft gemaakt van een leesgroep. Zo ziet hij voor het eerst wat het Samen Lezen voor de deelnemers – en voor zijn moeder in het bijzonder – betekent.

Samen Lezen: een bijzondere methodiek

Sandra Poels is leesbegeleider in WZC Huize Stracke (Capenberg-Boechout) sinds 2016. Ze is één van de pioniers van Samen Lezen binnen de ouderenzorg. In het filmpje belichten we de werking van Samen Lezen vanuit de deelnemers: de gezelligheid, de non-verbale respons, de betrokkenheid, de veiligheid, de betekenisgeving.

Wat je niet ziet...

Zeven jaar na de start van Sandra en vrijwilliger Ann Jaspers telt het woonzorgcentrum vier leesgroepen, geleid door twee personeelsleden en drie vrijwilligers. En zoals Alice in het filmpje krachtig zegt: “Als er een activiteit geschrapt moest worden, dan zou het absoluut niet Samen Lezen mogen zijn.”

“Zo’n opname is geen sinecure. In een ruimte waar veiligheid, rust en gezelligheid essentieel zijn ben je al vlug een stoorzender. Maar ik ben een vertrouwd gezicht in het huis en dat heeft ook geholpen. Tegelijkertijd werd ik zelf een getuige van de kracht van deze bijzondere methodiek.”

DIRK ELSSEN

Medewerker WZC Huize Stracke,
filmmaker

SAMEN LEZEN: EXPERTEN AAN HET WOORD

Psychiater Jan Raes: “Samen Lezen duwt het vergeten in de vergetelheid”

DIRK TERRYN IN GESPREK MET JAN RAES

Het beeldscherm dooft zachtjes uit. De beelden en woorden die ons net ter ore en ter oge kwamen, hebben bij psychiater Jan Raes en mij (Dirk Terry) wat losgemaakt. Dirk Elsen heeft met Samen Lezen – een bijzondere methodiek de waardevolle betekenis van Samen Lezen in beeld kunnen brengen en ons ook weten te raken met de getuigenis van Magda Embrechts, de moeder van mantelzorgster Johan Terry. Jan Raes en ik kijken elkaar met een verwonderde blik aan en onze gedachten willen hetzelfde zeggen: “Dit is waarom we tien jaar geleden dit initiatief hebben opgestart.”

“Ik ben enorm ontroerd door de zorg die gegeven wordt aan de gezelligheid, de gemoedelijkheid. De mooie en lichte ruimte, de rustieke kopjes, de geurige koffie en het warme contact van Sandra en de vrijwilliger, Ann. Maar ook het plezier van de deelnemers in deze activiteit maakt een diepe indruk op mij”, is de eerste reactie van Dr. Jan Raes na het bekijken van het filmpje. “We hebben vaak ten onrechte het beeld van een woonzorgcentrum als een oord van droefenis, als een ‘menselijk auto-kerkhof’ waar het lichaam nog aan de praat wordt gehouden maar plezier helemaal zoek is. Dat beeld wordt hier helemaal onderuit gehaald.”

‘Alles wat hier gezegd wordt, is juist’

Leesbegeleider Sandra

“Niemand corrigeert je tijdens een samenleessessie”

“Met de letterlijke *verpampering* vanuit lichamelijke zorgen ligt – voor we het weten – de mentale *verpampering* al op de loer. Het gebeurt vaak vanuit de beste bedoelingen, maar op die manier erkennen we de bewoners niet meer in hun eigen kracht”, haalt Jan Raes aan. “Samen Lezen helpt in die zin normaliseren. We komen samen, drinken een kopje koffie of thee, lezen een nieuwe tekst en vertellen over de dingen des levens.”

Waardig wakker worden

Volgens Dr. Jan Raes toont het filmpje ook aan hoe belangrijk de rol van de leesbegeleider is. “Die zorgt voor een sfeer van **veiligheid**, maar ook voor **waardigheid**. Zoals leesbegeleider Sandra toelicht: ‘Wat hier gezegd wordt, is juist.’ Je mag niet onderschatten hoe vaak personen met dementie op fouten worden gewezen, niet in het minst door hun eigen

kinderen. Maar in een samenleessessie zit er niemand om je te corrigeren. Het is alsof Sandra zegt: ‘We komen gewoon op de koffie bij elkaar’, in een sfeer van **gemoedelijkheid**.”

“Maar op de koffie gebeurt er meer dan wat drinken. Wat opvalt is de **versterkte aandacht**, de **focus** die Magda als deelnemer beschrijft en Johan als zoon ook opmerkt”, gaat Jan Raes verder met zijn analyse. “Vergeet niet dat de prikkels die mensen op oudere leeftijd nog krijgen al een hele tijd verminderd zijn. Het zijn ook geen *verse* prikkels meer. Personen met beginnende dementie zoeken een houvast in vaste patronen: dezelfde handelingen, dezelfde televisieprogramma’s. Ook door hun leeftijd zijn er vaak minder sociale contacten.”

“Verhalen roepen nieuwe werelden en oude herinneringen op. Daar wil je gewoon bij zijn”

“Je zou het dementieproces ook kunnen beschouwen als een vorm van indutten bij het geruis van het leven. Je wordt pas wakker als het geruis iets anders wordt. Als je wordt aangesproken. Sandra *wakkert* iets aan. Ze heeft een sterk verhaal mee. Het gaat over ‘pesos’ en ‘vervloeking’ en ‘liefdesbrieven’... Die woorden roepen iets op. Nieuwe werelden en oude herinneringen. Daar wil je gewoon bij zijn”, zegt Jan Raes overtuigd.

Herinner, deel en vergeet het gevecht

“Sandra zegt op een bepaald moment: ‘Dat mag ieder voor zich invullen.’ Aan de respons en de hilariteit zie je hoe **taal en metaforen** ons ook *wakker* maken”, dring ik even binnen in zijn gedachtengang.

“Woorden zijn niet vergeten maar in onbruik geraakt en een literaire tekst haalt veel van onder het stof”, pikt Jan Raes in. “Bovendien roepen woorden vanalles op: Wat zouden de allernieuwste *vervloeking* wel niet kunnen zijn? Het is fijn om dingen naar boven te halen en te vertellen over ervaringen die ertoe doen. Op zo’n moment is er geen enkel gevecht met het vergeten, er mogen juist zoveel gedachten herinnerd en gedeeld worden. Rijke taal nodigt je bovendien uit om zelf beelden te maken. De tekst daarbij hardop lezen – liefst met een eigen exemplaar voor iedere deelnemer – ondersteunt daarin.”

“Allicht is het die toverkracht waarover auteur Isabelle Allende spreekt: het verhaal komt letterlijk van het blad, vliegt rond en laat zich vangen. Het worden mijn woorden, jouw woorden, onze woorden.”

Een tweede leven

“Het mapje met teksten op de kamer. Het is iets dat we geleerd hebben vanuit ons contact met de leesbegeleiders uit Jouw verhaal telt”, zeg ik tegen hem. “Opnieuw die waardige aanpak...”, reageert Jan Raes onmiddellijk. “Met het verlies van het geheugen hebben personen met dementie vaak een verlies van zelfwaarde. Er wordt hen – in hun beleving –

‘De focus van mijn moeder is erg groot’

Mantelzorger Johan Terryn

‘...dat woorden zonder eigenaar los rondvliegen en dat iedereen die een klein beetje toverkracht bezit, ze kan vangen om ze ten gelde te maken.’

Auteur Isabelle Allende

veel afgenomen: hun woonst, hun thuis, hun meubels, het zelfbestuur over hun financiën en ook vaak hun partner...”

‘Dat is precies voor mij geschreven’

Deelnemer Magda, met leesmapje op de kamer

“Je voelt je gedragen door het script en tegelijkertijd participeer je nog volop aan het theater van het leven”

“Het Samen Lezen draagt op die manier nog meer stijl en warmte uit. Een mooie tekst krijgt zo nog een tweede leven. Magda leest de tekst voor aan haar zoon. De woorden van de dichter hebben een eigenaar gekregen: zij herkent daar de liefde voor haar echtgenoot in, een liefde die zeer aanwezig is. Zij leest de tekst met veel zorg en emotie en vertelt op die manier aan haar zoon wat er in haar omgaat, wat ze beleeft. Wat ze waarschijnlijk nooit zo gezegd krijgt. En haar zoon neemt het ook aan, neemt de tijd om de woorden te beluisteren. Er is **herkenning** en **intimiteit**.”

“Als de camera ook andere gezichten toont in hun sterke aanwezigheid en hun non-verbale respons, kan je alleen maar vermoeden dat ook hier geliefden worden gemist. Taal aanreiken om het over verlies te hebben is bijzonder waardevol”, aldus Jan Raes.

Ten alle tijden aan het script (vast)houden

“Er zijn twee Griekse goden van de tijd: Chronos en Kairos. De eerste staat voor de lineaire tijd, de tweede voor de belevingstijd. Op de eerste, ook wel de kloktijd genoemd, verliest een persoon met dementie grip. Sterke verhalen trekken ons in de Kairos-tijd: we vergeten de tijd, vertoeven in andere tijden, worden in de beleving getrokken. En daar geldt een andere ervaring van tijd...” Jan Raes verduidelijkt het beeld: “Zelfs het kopje koffie wordt vergeten... Een statement dat kan tellen. **De Kairos-tijd is de tijd van het genieten.** Je wordt uit de (lineaire) tijd getrokken: het leven wordt dieper en intenser geleefd, volledig in het NU.”

“De leesactiviteit is high-end zorg, warme zorg zonder enige vorm van betutteling!”

Hij denkt even na. “Ik stel me voor dat de deelnemers in hun hoofd op een soort van podium rondlopen en niet meer weten in welk stuk dat ze juist meespelen. Ze kijken rond zich en zien anderen hun ding doen maar hebben zelf het gevoel dat ze hun tekst kwijt zijn of welk stuk ze spelen. In die vertwijfeling komt iemand het podium op en zegt: ‘Ik kom een verhaal vertellen. Ik heb een tekst mee.’ Je gaat niet af, je verliest je gezicht of je rol niet. Het verhaal vouwt zich open in je hoofd en jeervaart ook de medespelers nog zonder je zorgen te moeten maken over het script. Je komt als vanzelf terecht in een sterk script waarin je je gedragen voelt en tegelijkertijd volop aan het theater van het leven participeert.”

Pak vast

“Deelnemer Alice eindigt krachtig: ‘Samen Lezen mag zeker niet worden geschraapt!’”, merk ik op. “En gelijk heeft ze! De leesactiviteit is *high-end* zorg!”, is Jan Raes enthousiast. “Het is warme zorg zonder enige vorm van betutteling. We gaan niets uit handen nemen, neen, we gaan het in je handen leggen en we dagen je uit om met een belangrijke tekst aan de slag te gaan. En zie die handen: ze steken uit en pakken vast.”

‘Ik ben vergeten van mijn koffie te drinken’

Deelnemer Ida

‘Als er een activiteit geschraapt moest worden, dan zou het absoluut niet lezen mogen zijn’

Deelnemer Alice

Kankerexperte Tessa Kerre: 'Literatuur kan de zorg verbeteren'

DIRK TERRY IN GESPREK MET TESSA KERRE

Met een groot hart voor haar patiënten woont ze zowat op de afdeling hematologie in het UZ Gent, maar in haar vrije tijd waant ze zich graag en geboid in de wondere wereld van literatuur. Marie Curie en Jane Davis zijn haar twee grote wetenschapsheldinnen. De ene omdat ze de grootste wetenschapper aller tijden is, en de ander omdat ze de belende werking van lezen heeft aangetoond. Dat sterkt hematoloog Tessa Kerre alleen maar meer om te wijzen op het belang van lezen in de zorg: "Je wordt een betere arts als je boeken leest."

"Als lezer sta ik steeds weer versteld van wat een boek bij een mens kan teweegbrengen", begint Tessa Kerre die als hematoloog zorg draagt voor mensen met vaak levensbedreigende kwaadaardige ziekten. Ze kent als boekenwurm maar al te goed de kracht van sterke verhalen lezen. "Het is machtig hoe verhalen en woorden onder je huid kunnen kruipen. Hoe je die andere wereld kan voelen, proeven en ruiken. En hoe het soms lijkt alsof de personages mensen zijn wier hart klopt en wier longen zich vullen met zuurstof. Gewone mensen van vlees en bloed die je zomaar tegen het lijf kan lopen."

"Boeken lezen is cruciaal voor iemand die zorg draagt voor mensen"

Tessa Kerre ziet nog veel meer waarde in het lezen van verhalen. Volgens haar kunnen ze zelfs een nuttige en misschien wel cruciale bijdrage leveren in onze zorg. "Een verhaal kan ook een spiegel zijn, een worsteling losmaken, een knoop ontwarren en een donkerte verlichten. Het kan je laten inzien hoe moeilijk het leven kan zijn, maar ook hoe luchtig en vrolijk. Boeken lezen vergroot je inlevingsvermogen, je empathie, je begrip. Cruciale zaken voor iedereen, en zeker voor een zorgverlener, iemand die zorg draagt voor mensen."

Dat zijn zeer belangrijke capaciteiten die zorgverleners moeten bezitten in de moeilijke rol die ze dagelijks op zich nemen. "We leren onze patiënten kennen als mens op het moment dat alle maskers afvallen. Wanneer titel, rang of stand niet meer telt, en alleen de pure, naakte mens overblijft. Als mens ben je zo het meest kwetsbaar, maar ook het meest open, het meest ontvankelijk. En dan wordt vaak heel helder wat daarvoor afgeschermd of omfloerst bleef."

In therapie met Samen Lezen

"Ik ontmoette Jane Davis in november 2018 door haar samenwerking met Het Lezerscollectief. Zij ontwikkelde 'Shared Reading', een therapie die

bij ons bekend staat als Samen Lezen. Zowel The Reader Organisation als Het Lezerscollectief sturen leesbegeleiders naar tal van plekken uit om met deze therapie te werken”, legt Kerre uit. “Vooral vrijwilligers nemen daarin een serieuze rol op. Zij gaan Samen Lezen in verzorgingshuizen, gevangenissen, psychiatrische instellingen, woonzorgcentra, centra voor dagverzorging en -opvang en voor inclusieve groepen in bibliotheken... om deelnemers via sterke teksten zelf op verhaal te laten komen.”

“Kwetsbaarheid kan je vleugels geven”

Door haar bijzondere ontmoeting met Jane Davis, oprichtster van The Reader Organisation, kreeg Kerre de microbe te pakken om ook aan de slag te gaan met Samen Lezen. Ze is nu coördinator van het leesproject in het UZ Gent en aan de UGent. “Literatuur helpt om het omfloerste, het vage, het verborgene helder te krijgen. Ik heb gezien hoe krachtig kwetsbaarheid is. Hoe je open en kwetsbaar opstellen je vleugels kan geven.”

Jane Davis ondervond aan den lijve dat lezen het leven van mensen kan veranderen. “Ze groeide op in een gebroken gezin in Liverpool, zonder vader en met een alcoholverslaafde moeder. Als kind ontvluchtte ze de miserie door boeken te gaan lezen in de plaatselijke bibliotheek. Boeken gaven haar de kracht om te ontsnappen uit de klei waaruit ze gemaakt is. Uiteindelijk ging ze zelfs Engelse Literatuur studeren aan de universiteit van Liverpool. Davis beseftte dat lezen ook voor anderen heel veel kon betekenen. Ze ontwikkelde daarom haar eigen *bibliotherapie* en hield contact met de universiteit voor onderzoek, zeker toen ze later The Reader Organisation oprichtte.”

Versterkende vertrouwensband

Tessa Kerre gebruikt de principes van Jane Davis ook bij haar eigen patiënten. “We hebben aan het UZ Gent een onderzoek gevoerd waarbij we twintig studenten van de faculteit Geneeskunde en Gezondheidswetenschappen, opgeleid door Het Lezerscollectief, koppelden aan twintig patiënten die op de diensten oncologie en hematologie behandeld werden voor een kwaadaardige ziekte. De studenten lazen één-op-één samen met een patiënt, hun vaste leespartner”, vertelt de hematoloog. “Voor heel wat patiënten was het leesmoment een verademing. Ze konden hun gedachten verzetten en over iets anders denken en praten dan kanker, maar vaak ging het veel dieper dan dat. Uit dat project zijn heel mooie relaties ontstaan. De studenten en patiënten bouwden een stevige vertrouwensband op, en de studenten waren ervan overtuigd dat het een ervaring was die ze voor de rest van hun zorgcarrière zouden meedragen. Het was voor hen ook een unieke manier om een band met een patiënt te leren opbouwen.”

“Samen Lezen met patiënten was een ervaring die ze de rest van hun zorgcarrière meedragen”

Marie Curie

Jane Davis, oprichter The Reader Organisation

En laat net een stevige vertrouwensband tussen patiënt en arts essentieel zijn binnen een behandelingstraject, althans volgens Tessa Kerre. “De digitalisering betekent op vele vlakken een vooruitgang, maar houdt ook gevaren in. Een patiënt had zijn identiteitskaart in een toestel gestoken, nam het ticket aan dat eruit rolde, moest daarmee naar een ander toestel dat na het scannen van het ticket stickers uitspuwde, om vervolgens door een robot zijn hartslag en bloeddruk te laten meten. Hij zei me: ‘Ik ben blij dat ik eindelijk een mens zie die me behandelt, en geen robot’. We moeten er alles aan doen om te vermijden dat de menselijke warmte uit de zorg verdwijnt. Kunst kan mensen samen brengen. Onze voorlezers brengen de wereld binnen in de kamer, ondersteunen en versterken de warme zorg die door de zorgverleners wordt geboden. Maar ook zelf lezen kan helpen. Ik ben ervan overtuigd dat je een betere zorgverlener wordt door boeken te lezen. Als je leest, leef je je spontaan in in een personage, je leert zoveel leefwerelden kennen die buiten de jouwe staan. Dat vergemakkelijkt om je in de gedachten van je patiënten in te leven, en nog warmere zorg te bieden.’

Zorggolf is een pagina uit *De Dolle Mootjes* van 2023. Tekst 97 van de 100 die Maud Vanhauwaert schreef voor de voorpagina van *De Morgen*.

(Vormgeving: Jelle Jespers)

97
Zorggolf

In het kader van de Voorleesweek was ik uitgenodigd op de dienst Hematologie aan het UZ Gent. Ik ging ervan uit dat iemand me snel snel zou ontvangen, me een briefje in de hand zou proppen met kamernummers om dan weer door te gaan met het échte werk. Niets was minder waar. Dokter en professor Tessa Kerre heette me welkom. Ze gaf me het gevoel dat ze álle tijd voor me had. Ze vertelde me over haar overtuiging dat kunst van wezenlijk belang is voor het welzijn van patiënten. Na ons gesprek bezocht ik een paar kamers. Ik viel binnen in steriele ruimtes en overrompelde levens. Ik vreesde alleen maar miserie aan te treffen, maar weer had ik het mis. De patiënten waren vervuld van dankbaarheid voor de zorg die ze kregen. Ik vermoed dat dokter Kerre er voor iets tussen zit. Volgens de chaostheorie kan één vlindervleugelslag een orkaan veroorzaken. Misschien werkt rust op dezelfde manier aanstekelijk. De aandacht die iemand uitstraalt golft door de ruimte, raakt iedereen aan.

SAMEN LEZEN BINNEN EEN RUIMER KADER

Een van de krachtpunten in de samenwerking met partners is dat je zelf ook veel leert en de kans hebt om je initiatief binnen een ruimer kader te plaatsen. Zeker voor vrijwilligers is het belangrijk om inzicht te krijgen in kwaliteitsvolle zorg.

Cera maakt samen met het Expertisecentrum Dementie Vlaanderen boeiende webinars over verschillende aspecten die bij dementie komen kijken.

“Ik leerde Samen Lezen kennen via Dirk Terryn. Het hele concept greep me meteen bij de kraag. Niet alleen omdat ik lezen belangrijk vind, maar omdat er van Samen Lezen een kracht uitgaat die je in weinig andere methodieken tegenkomt. Ik had het voorrecht een studiedag mee te volgen en werd via een groepsessie helemaal ondergedompeld. Het was meteen duidelijk dat er massa's verhalen en ervaringen onder de oppervlakte sluimeren. Ze delen via Samen Lezen maakt ze extra waardevol.

Enkele jaren geleden sloop Alzheimer heel subtiel ons leven binnen. In het hoofd van mijn 82-jarige moeder wordt de mist iedere dag een beetje dikker en soms verwacht ze mij met iemand die ooit haar pad heeft gekruist. Vaak moet ze diep graven om de juiste woorden nog te vinden. Dan breidt ze een prachtig verhaal om duidelijk te maken wat ze wil zeggen. Want verhalen vertellen, dat kon ze als de beste! En nu genieten we... net zoals vroeger... van elk moment en van elk fantastisch verhaal.”

GEERTJE SLANGEN

VRT Taalraadvrouw, Directie Publieke Opdracht – Cultuur & Taal

“Wat ik zo bijzonder vind, is de veiligheid die jullie in een samenleesgroep kunnen creëren.”

CATHERINE VAN DESSEL

Geriatr AZ Damiaan Mechelen

Mijn moeder

(De auteur leeft in Nederland, kan niet terug naar Iran. Hij ontmoet zijn moeder in Dubai, 15 jaar nadat ze hem in Amsterdam bezocht heeft)

Het duurde wat langer dan ik had verwacht, het was inmiddels donker geworden.

Staande voor de deur in het donker ging ik terug naar het verleden, naar ons huis in mijn geboortestad. Wat ik me nu herinnerde was nieuw voor me, en dat verraste me. Vreemd dat ik er nooit eerder bij stil had gestaan.

Mijn moeder vertelde me vroeger vaak verhalen. Maar nu, wachtend op haar, op de stoep van het hotel en terugdenkend aan die tijd, besepte ik dat ze telkens achter een gordijn ging zitten als ze haar verhalen wilde vertellen. Ze nam meestal plaats achter het gordijn dat onze donkere berging van de woonkamer scheidde, een geheimzinnige berging waar veel oude boeken, koffers, hoeden, jassen en schoenen van mijn overleden grootvader werden bewaard. Nu pas, in het donker op de stoep langs de drukke Sheik Zaeyd Road, zag ik mijzelf terug als kind dat alleen op een tapijt zat en naar zijn moeder achter het gordijn luisterde. De verhalen kregen een extra dimensie als ze op die manier werden verteld. Ik wachtte altijd ongeduldig tot het donker werd en mijn moeder haar dagelijkse bezigheden staakte om achter het gordijn plaats te nemen. Voor haar was het misschien de enige manier om zich uit haar moeilijke leven met een doofstomme man en vijf kinderen terug te trekken in de wereld van de fantasie, waarin ze overal naartoe kon reizen.

Samen met mijn moeder maakte ik voor het eerst – in haar verbeelding – een reis naar Mekka, waar ik als kind dat enorme, oude gordijn van de Kaäba een beetje opzij schoof om een blik in het huis van God te werpen.

In onze klassieke literaire traditie hadden we een andere vrouw die achter het gordijn ging zitten toen ze haar verhalen wilde vertellen: Sheherazade, de grote vertelster van de magische duizend-en-één-nachtverhalen.

Ik was nog met deze herinneringen bezig toen een minibus op de Sheik Zaeyd Road ons hotel passeerde. Ik vermoedde dat het de minibus was waarop ik wachtte. Als het zo was, moest hij een kleine afstand verder rijden en de eerste afslag rechts nemen om langs de parallelweg naar het hotel te rijden.

Ik hield de weg in de gaten, het duurde even totdat de minibus op de parallelweg verscheen en precies voor de ingang stopte.

Ik zag het silhouet van mijn moeder en nog een aantal oude moeders achter de donkere ruiten. Ik wist even niet wat ik moest doen, het portier van de minibus openen of wachten tot

Nastaran haar klanten eerst persoonlijk verwelkomde. Zij kwam naar buiten, begeleid door twee mannen met karretjes. Ze deed de deur van de minibus open en riep: 'Welkom iedereen in Dubai!'

Ze hielp zo'n negen oude mannen en vrouwen uit het busje en ik wachtte geduldig tot ik mijn moeder zag. Maar eerst stapte mijn zus uit. Het was een vreemde gewaarwording, ik had haar sinds haar zestiende niet meer in levende lijve gezien. We hadden natuurlijk wel online contact gehad.

Ik zette een stap naar voren en opende mijn armen, maar ik merkte dat ze nog altijd in de sfeer van de Islamitische Republiek was, waarin een man geen vrouw op de straat omarmt, en een vrouw een man al helemaal niet.

'Salam dadash, luister,' begon ze bezorgd.

'Wat is er gebeurd?'

'Het gaat niet goed met mam. In Teheran herkende ze nog mensen. Maar hier op het vliegveld van Dubai werd ze opeens een andere vrouw. Hoewel ik haar honderd keer had verteld dat we naar Dubai gaan, denkt ze dat we in Amsterdam zijn. Door de spanning is haar dementie in één klap erger geworden. Het zou kunnen dat ze je niet meer herkent.'

Nastaran stond naast ons en luisterde mee.

Ik dacht, wat erg, als ik mijn moeder straks wil omarmen zegt ze misschien wel:

'Wie bent u?'

Ik beheerste mezelf en zei dat het goed zou komen.

Nastaran hielp mijn moeder uit de minibus te stappen.

Mijn arme moeder was klein, mager en helemaal grijs geworden. Ze had een sjaal als een sluier om. Ik bleef staan waar ik stond en liet haar even bijkomen. Ze keek eventjes rond, blijkbaar was het zo druk in haar hoofd dat ze de drukte van de omgeving niet zag. Ze richtte zich tot mijn zus en zei: 'Waar is je broer dan?'

Ik stond achter haar, tegen de glazen wand van het hotel en keek naar haar.

'Daar, hij staat op u te wachten,' zei mijn zus wijzend naar mij.

Mijn moeder keek om en ze zag me, er viel een stilte, want ze moest even de donkere krachten achter haar dementie uitschakelen om me thuis te kunnen brengen. Een glimlach van herkenning bedekte haar oude gezicht ze maakte meteen een rake opmerking: 'Je lijkt je vader wel.'

Ik wilde haar omarmen maar ze liet het niet toe. Ze had me niet als een kind opgevoed, maar als de plaatsvervanger van mijn gehandicapte vader.

Ik keek naar haar, ze was duidelijk kleiner en lichter geworden, zodat een harde woestijnwind haar zo mee kon nemen.

Ze draaide zich om, wees naar de hoge wolkenkrabbers en zei: 'De vorige keer dat ik in Amsterdam was waren die hoge gebouwen er nog niet. Alles is veranderd hier, wanneer heeft men tijd gehad om deze hoge toren te maken?'

Mijn zus corrigeerde haar meteen: 'Mam, we zijn niet in Amsterdam, we zijn in Dubai, ik zei het je toch.'

Mijn moeder, de eigenwijze moeder die ik van vroeger kende, vond het niet gepast dat mijn zus haar corrigeerde, vooral in mijn aanwezigheid. Daarom besteedde ze geen aandacht aan haar opmerking.

Ik twijfelde of we mijn moeder telkens moesten corrigeren of dat we haar haar gang moesten laten gaan. De duivel fluisterde in mijn oor: 'Lang leve de fantasie. Laat haar denken wat ze wil en zet het op papier.'

Mijn moeder maakte weer een opmerking: 'Het is erg druk geworden bij jullie, zo druk was jullie straat ook al niet.'

'Mam, we zijn in Dubai!' Corrigeerde mijn zus haar meteen.

'Laat haar, je hoeft haar niet te corrigeren,' zei ik zacht tegen mijn zus.

'Maar de dokter heeft gezegd dat we haar constant moeten corrigeren, anders zakt ze steeds dieper weg in haar dementie,' fluisterde mijn zus.

'Nu niet, nu even niet. De krachten van haar dementie zijn op dit moment sterker dan ooit; we moeten haar op haar eigen manier deze reis laten ervaren.'

Ik voelde dat mijn zus het er niet mee eens was, maar het was niet de juiste plek en de juiste tijd om er verder over te praten.

Nastaran duwde zachtjes een rolstoel naar mijn moeder toe en wilde haar erin helpen.

'Nee, dank je, lieve meid, ik kan zelf Lopen hoor,' reageerde ze meteen.

Ik glimlachte. Ze liet wel toe dat ik haar bij haar arm vasthield. Ze fluisterde: 'Wie was dat meisje ook alweer?'

'Ze is van het reisbureau. Ze heet Nastaran,' zei ik en we liepen het hotel binnen.

We stapten in de lift en vlogen naar de vijftenzestigste verdieping, waar mijn vrouw met verse thee en koekjes ons wachtte.

Kader Abdolah

Uit: *het Gordijn*

2017, Prometheus

SAMEN LEZEN VOOR PERSONEN MET DEMENTIE: TIPS

TIPS

1. UNIEK

Zie je deelnemer als een uniek persoon met kwaliteiten, met een pak levenservaring en levenswijsheden. Zie de kracht en ga met je deelnemer in gesprek.

2. GEZELLIG

Zorg voor een rustige plek waar je niet gestoord wordt. Een tafelkleedje, een kopje koffie en een koekje roepen een huiselijkheid op. Neem ook je tijd. Begin pas als je deelnemers er klaar voor zijn. Ook na het Samen Lezen is het fijn om niet te moeten hollen.

3. JEZELF

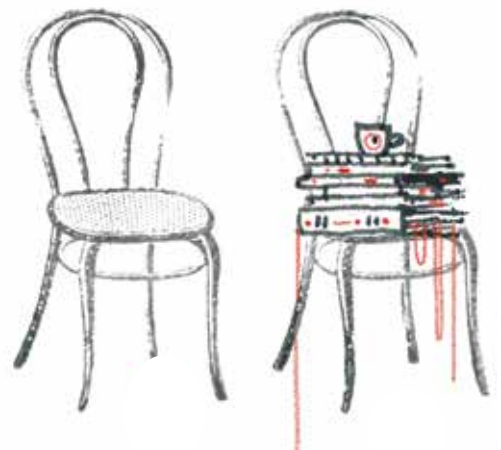
Samen Lezen versterkt een moment van verbinding en is vaak een boeiende zoektocht naar emoties en innerlijke kracht. Door jezelf te blijven bied je ook de nodige veiligheid.

4. PLEZIER

Jouw enthousiasme maakt verschil. Kies een tekst die je zelf graag leest en hou ook rekening met interesses van je deelnemer zonder het avontuur uit de weg te gaan.

5. VERTROUWEN

Samen Lezen is een ritueel. De vertrouwdheid met de werkvorm, met elkaar en met de leesbegeleider, is belangrijk. En het gevoel dat tijdens de leessessie elke interactie, elk antwoord 'juist' is. Hou er rekening mee dat heel veel respons ook non-verbaal gegeven wordt.

EN VERDER

LEES HET BOEK VAN JAN RAES met meer tips, getuigenissen en wetenschappelijke achtergrond.

VOLG EEN OPLEIDING en leer de methodiek echt onder de knie te krijgen: www.lezerscollectief.be

6. GEHEUGEN

Samen Lezen maakt gebruik van herhaling: het ritueel, het opnieuw lezen van (stukje van) een tekst, het terugkoppelen van dingen die eerder werden gezegd... Soms kan een voorwerp of afbeelding ook helpen, maar hou de focus zoveel mogelijk bij de verbeelding van de tekst.

7. VOORBEREIDING

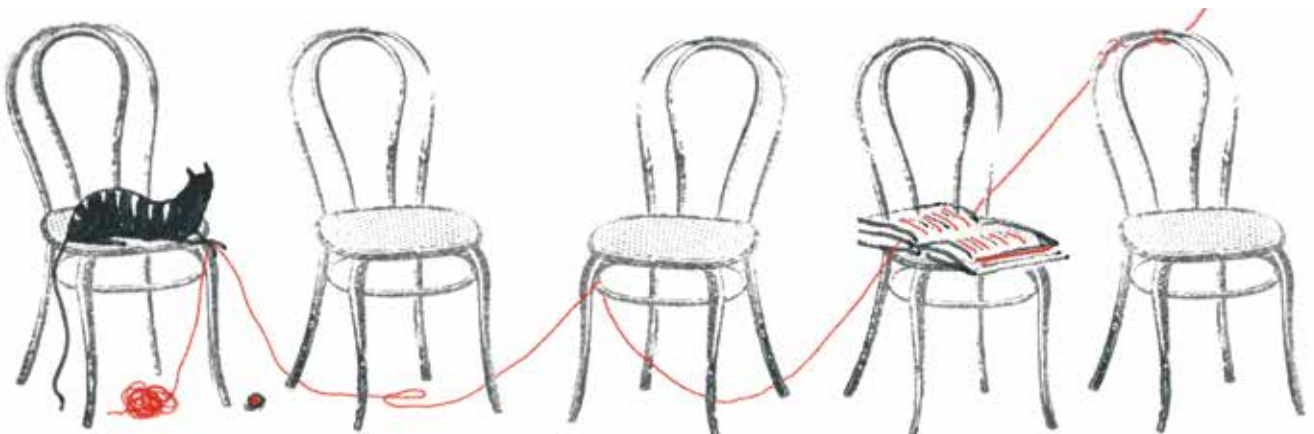
Je interactie wordt rijker als je zelf het potentieel van de tekst goed verkent. Wat roept de tekst bij jezelf op? Welke dingen zouden bij je deelnemers kunnen aanslaan, verwarren, vragen oproepen? Tijdens het Samen Lezen gebruik je je voorbereiding, maar lees je met hen mee alsof het je eerste keer is, open voor verrassing.

8. TEKST

Zorg voor een exemplaar van de tekst in een aangepaste lettergrootte, zodat iedere deelnemer ook kan volgen op het blad. Heb je meer pagina's? Zorg dan voor een nietje zodat alles goed bij elkaar blijft.

9. KEUZE

Kies rijke verhalen die niet te ingewikkeld zijn. Vermijd verhalen met dialogen waarbij het moeilijk volgen is wie aan het woord is. Durf voor poëzie te kiezen. Metaforen helpen werelden te openen.

Verhalen

Je had er opa's die gewichtig spraken
en het onderste uit dingen konden halen
Lappen stof, hun dampende beesten, zelfs
armetierige buren - binnen afzienbare tijd -
wisten ze te puren
Zo niet de mijne. Keken wij op was het
omdat hij sprak in het abc van de sjamaan
die in vele kringen uitwaaide, Opa de
imker, messenmaker, de lezer, de zalige
en mijn ent tot verhalen
Verhalen, zo zei hij, zijn kreupelhout voor het
vuur waar we ons rond scharen, ze verenigen
Men kwam samen
om zich te warmen aan

Mustafa Kör

was in 2022-2023 Dichter des Vaderlands
peter van Het Lezerscollectief

Mustafa Kör

Peter van Het Lezerscollectief

Lieve Machiels is vrijwillige leesbegeleider sinds 2022. Zij las tijdens het auteursbezoek het tekstfragment uit *De lammeren*, Mustafa Kör, 2007 Uitgeverij Vrijdag p. 13-16

Gedicht *Mijnvrouwen*, vierde gedicht van Mustafa Kör, 05.12.2022
<https://dichterdesvaderlands.be>

Gedicht *De laatste Zwarte*, vijfde gedicht van Mustafa Kör, 19.12.2022

MUSTAFA KÖR bezoekt

De Wingerd in Leuven

LIEVE MACHIELS

16 november 10.30u. Via Het Lezerscollectief (en met steun van de Vlaamse Overheid/Literatuur Vlaanderen) konden we een auteur uitnodigen tijdens de Voorleesweek. De deelnemers aan de samenleessessie kijken verwonderd en afwachtend naar de vreemde man.

Maar al snel voert hij hen mee naar het kleine zonovergoten dorp Agabey in Anatolië waar de zwangere Sultan Ana wacht op een brief van haar man die in Maasland kolen delft.

Er wordt ademloos geluisterd naar de zangerige stem die landschap, kleur en geur beschrijft.

Het verhaal komt dichtbij als een deelnemer vertelt over haar schoonvader die in de mijn in Beringen werkte. Waarop een reactie volgt: “Ik zie het helemaal voor me!” Iemand anders vindt het ‘zó schoon’..

Na de koffiepauze brengt Mustafa hulde aan de echtgenotes van mijnwerkers in het gedicht *Mijnvrouwen*. Het gesprek gaat over de barre werken woonomstandigheden in en rond de mijnen.

De mijnramp in Marcinelle (08.08.1956, de grootste mijnramp uit de Belgische geschiedenis) wordt aangehaald. En is bij iedereen in het geheugen gegrift; het leidt tot een levendig gesprek.

De tijd vliegt...

Er is nog tijd voor één gedicht: *De laatste Zwarte* over de kwetsbaarheid van de zwarte populier.

Tot slot worden we stil bij de weemoedige stem van Sezen Aksu als ze een grote maar onmogelijke liefde bezingt in het wondermooie Her *Seyi Yak*.

Een heerlijke ervaring, dankjewel Lezerscollectief en Mustafa Kör!

Maud Vanhauwaert
op onze opleidingen en
studiedagen.

Maud Vanhauwaert
Meter van Het Lezerscollectief

Meer

Tussen ons een meer
ik ken jou niet, jij kent mij niet
maar plots zijn wij beiden oevers

Het meer is uitgestrekt en diep
je ketst een keitje
het rimpelt tot bij mij

Kijk, zeg ik, daar zijn de zwanen
buig diep, zeg jij, dan zie je
de gezonken boot

Ik buig en zie hoe mijn weerspiegeling
langzaam schuift in die van jou
waar jij eindigt en ik begin

Wordt flou. Straks gaat ieder
weer zijns wegs maar nog even
zijn wij samen

meer

Maud Vanhauwaert

Uit: *Even zijn wij samen meer*, Uitgeverij Vrijdag, 2023
meter van Het Lezerscollectief

SAMEN LEZEN: EEN INTERNATIONAAL VERHAAL

Het Lezerscollectief is officiële partner van The Reader Organisation voor ons taalgebied. We houden met hen contact en wisselen programma's, nieuwe ontwikkelingen en onderzoek uit.

Katie Clark, de huidige directeur, heeft een groot hart voor het Samen Lezen met personen met dementie. In het filmpje vertelt ze over haar eigen ervaringen en juicht ze onze inzet voor deze doelgroep bijzonder toe.

“Wij zijn vanuit The Reader hier in Liverpool bijzonder verheugd om samen met Het Lezerscollectief te kunnen werken. We vinden het heel fijn om alles over jullie schitterende werk te mogen horen, hoe jullie ook gedichten en verhalen naar de zorg- en dagcentra in jullie regio nemen, zodat jullie meer en meer mensen met Samen Lezen kunnen bereiken. Het is ook onze mening dat dit vandaag de dag meer dan ooit nodig is. We zijn dus heel blij en opgetogen om deze connectie met jullie te kunnen maken en wij kijken ernaar uit om in de toekomst nog meer over jullie fantastische inspanningen te horen.”

KATIE CLARK

Directeur Literatuur The Reader.
International Centre for Shared
Reading, Liverpool

LEESBEGELEIDERS VERTELLEN ONS...

dat Samen Lezen een 'dubbele impact' heeft en gunstige effecten genereert bij deelnemers en leesbegeleiders.

90%

ervaart voldoening door verschil te maken

92%

beveelt de activiteit ook zelf aan bij anderen

85%

ervaart Samen Lezen als 'zin-gevend'

“De verbinding door het Samen Lezen loopt vaak via het onbewuste, waardoor mensen met heel verschillende achtergronden, uit andere culturen, religies of levensgeschiedenissen, een connectie kunnen voelen die verrassend en verrijkend kan zijn. In tijden van angstig terugplooiën op het kleine eigen gelijk kan de literatuur en het Samen Lezen een barst veroorzaken in de zelfgenoegzame inbunkering. Het goede leven zit in de verbinding met de ander. Lezen kan de hamer zijn om door de muur te breken.”

PROF. DR. DIRK DE WACHTER
 Uit zijn voorwoord voor *Grenzeloos*
 (Uitgeverij Vrijdag, 2020)

“Samen Lezen is bewustzijn op haar best, par excellence, met volle intensiteit, gedeeld en versterkt. Zeg maar een soort deling die eigenlijk een vermenigvuldiging is.”

PROF. DR. JAN LAUWEREYNS
 Neurowetenschapper, auteur en
 peter van Het Lezerscollectief

“Samen Lezen zorgt ervoor dat er weer *geleefd* wordt, het duwt dementie even aan de kant.”

DR. JAN STEYAERT
 Wetenschappelijk medewerker
 Expertisecentrum Dementie
 Vlaanderen

SAMEN LEZEN: EEN BLIK OP DE TOEKOMST

Deze publicatie is voorgesteld op het symposium JOUW VERHAAL TELT op 20 februari 2024.

Vanaf 2024 willen we, in een uitgebreid partnerschap, Samen Lezen verder bekendmaken binnen kwaliteitsvolle dementiezorg.

Je volgt onze plannen door in te tekenen op onze maandelijkse nieuwsbrief.

Op onze website <https://lezerscollectief.be/nl/jouw-verhaal-telt/> vind je alle filmpjes en lees je over de nieuwe stappen in ons verhaal...

Laat van je horen.
 Tot snel.

SLOTWOORDJE

Het is wat het is

Het is dankbaarheid.
Voor de mooiste dinsdag.
Voor de inzet van de leesbegeleiders.
Voor wie al die schone momenten mogelijk
maakt.
Voor al die dingen die blijven en omdat we niet
moeten corrigeren.
Het is wat het is.
En dat is goed zo.
Dank je!
Oprecht.

Erik Van Acker

Voorzitter Het Lezerscollectief

COLOFON

Op vraag werden sommige namen in de getuigenissen geanonimiseerd.

Literaire fragmenten gebruikt met toestemming van de auteurs.

TEKSTEN

Mieke Coremans
Stéphanie De Smet
Herlinde Dely
Jan Steyaert
Dirk Terryn
Sofie Terryn

FOTO'S

Michiel Devijver – IedereenLeest op p. 18-19
Dirk Elsen
Getty Images
Maxime Minsen
Jan Steyaert
Dirk Terryn
Sofie Terryn
Barbara Vanhulle

FILMPJES

Dirk Elsen
Dirk Terryn
Sofie Terryn
Barbara Vanhulle

REDACTIE

Dirk Terryn

EINDREDACTIE

Sofie Terryn
Silvie Vanoosthuyze

ILLUSTRATIES

Sabien Clement

VORMGEVING

Leen Depooter – quod. voor de vorm.

DRUK

zwartopwit

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Het Lezerscollectief
p/a Boekenberglei 178
2100 Deurne

ISBN: 978-90-823-4093-8

BIBLIOGRAFIE

In dit magazine wordt verwezen naar de teksten van de volgende auteurs:

Kader **Abdolah**, 'De kraai', De Geus, 2011 en 'Mijn moeder', uit: *het Gordijn*, Prometheus, 2017

Isabelle **Allende**, 'Twee woorden', uit: *Samen sterke verhalen vertellen*, Uitgeverij Vrijdag, 2015, vertaling G. Klatser

Diane **Broeckhoven**, 'Gebreid ondergoed', uit: *Gemis*, Uitgeverij Vrijdag 2023

Aidan **Chambers**, 'Izumi', fragment uit: *Dit is alles*, Querido, 2000, vertaling A. Jorna

Philippe **Claudel**, 'Het kleine meisje van meneer Linh', uit: *Grenzeloos*, Uitgeverij Vrijdag, 2020, vertaling Manik Sarkar

Geert **De Kockere**, 'Over een muurtje', uit: *Samen over een muurtje*, De Eenhoorn, 2014

Erich **Fried**, 'Wat het is', uit: *Grenzeloos*, Uitgeverij Vrijdag, 2020, vertaling Geert Van Istendael

Siska **Goeminne**, 'En wie ben jij?', uit: *Ik zie jou, zie jij mij?* De Eenhoorn, 2015

Joanna **Harris**, 'Faith en Hope gaan winkelen', uit: *Samen sterke verhalen vertellen*, Uitgeverij Vrijdag, 2015, vertaling Monique De Vré

Rik **Holvoet**, 'Gust en Antoine', ongepubliceerd

Rutger **Kopland**, 'Onder de appelboom', uit: *Grenzeloos*, Uitgeverij Vrijdag, 2020

Mustafa **Kör**, verhalen geschreven in opdracht Poëziecentrum/Het Lezerscollectief

Arnold **Lobel**, 'Alleen', uit: *Alle verhalen van kikker en pad*, Ploegsma, 2005, vertaling Ed Leeftang

Leo **Pleysier**, *Dieperik*, De Bezige Bij, 2010

Annie **M.G. Schmidt**, 'Erwtjes' en 'Ik ben nog fit van lijf en verstand', uit: *Tot hier toe*, Querido, 2002

Remy **Tachelet**, 'We hadden een huis', ongepubliceerd

Toon **Tellegen**, 'Voor het geluk geboren', Querido, 2014

Emelda **Tshuma**, 'Wat een glimlach vermag', uit: *Vrijheid hoe maak je het?*, De Geus, 1997, vertaling Agnes van Rees

Maud **Vanhauwaert**, 'Zolang', uit: *Zolang we maar samen kunnen reizen*, Poëziecentrum, 2022 en 'Meer', uit: *Even zijn wij samen meer*, Uitgeverij Vrijdag, 2023

Youp **Van 't Hek**, 'De leuke oude dame', uit: *Literaire juweeltjes*, Uitgeverij B for Books, 2013

Cor **Verkade**, 'Spelletje', website corverkade.nl

Publicaties van
Het Lezerscollectief,
uitgegeven bij Uitgeverij
Vrijdag, Poëziecentrum
en De Eenhoorn

HET
LEZERS
COLLECTIEF

www.lezerscollectief.be

Onze partners

expertisecentrum
dementie
Vlaanderen

vvsg

samen investeren
in welvaart
en welzijn

vlozo
Vlaams Orafonalek Zorgnetwerk

zorggezind
Thuiszorg Netwerk

